Ἀριθ. 500 — Λεπτὰ εἴκοσι πέντε.

ΕΤΟΣ Γ'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος εἰκοστός. Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρ. ἑκάστ. ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι.— Γραφεῖον Διευθ. Ἐπὶ τῆς λεωφ. Πανεπιστημίου 39. 28 Ἰουλίου 1885

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ ΕΝ ΤΗι ΔΥΣΕΙ

ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΑΚΤΙΚΗΣ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 481.

Ἐν ἔτει 1470 ἡ Γερουσία διώρισε ναύαρχον τὸν Πέτρον Μοτσενῖγον εἰς διαδοχὴν τοῦ Νικολάου Κανάλη, εἰς τὴν νωθρότητα τοῦ ὁποίου ὠφείλετο ἡ πτῶσις τῆς Χαλκίδος. Συγκεντρώσας ἐν Μεθώνῃ τὸν ἑνετικὸν στόλον ὁ νέος ναύαρχος, ἐνεκαρδίωσε τοὺς Πελοποννησίους ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς μεγάλης νήσου, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Τούρκους διὰ λεηλασίας. Ὅθεν συναθροίσας ἐκ διαφόρων ἑλληνικῶν φρουρίων Στρατιώτας ἐπεβίβασεν ἀνὰ δέκα ἐφ' ἑκάστης γαλέρας. Ὁ Σπανδουγῖνος ἀριθμεῖ εἰς πλέον τῶν ἑκατὸν τὰς ἑνετικὰς γαλέρας, ἑπομένως πρέπει νὰ ὑπολογίσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπὶ τοῦ στόλου ἀποβάντων στρατιωτῶν εἰς χιλίους τοὐλάχιστον [1]). Τὰς λεπτομερείας τοῦ Στρατιωτικοῦ κούρσου ἐξέθηκεν ἀνὴρ αὐτόπτης, ὁ ἐκ Τραγουρίου τῆς Δαλματίας Κοριολάνος Κιππικός, ὑποκόμης μιᾶς τῶν γαλερῶν τοῦ ὑπὸ τὸν Μοτσενῖγον στόλου. Τοὺς ἡμετέρους Στρατιώτας χαρακτηρίζει οὕτως ὁ μὴ συμπαθῶν πρὸς τούτους Ἰλλυριὸς συναθλητής: «εἰς πάσας τὰς ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἐν Πελοποννήσῳ κατεχομένας χώρας φρουροῦσι πολλοὶ Ἀλβανοὶ ἱππεῖς, φέροντες τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα Στρατιῶται, ἄνδρες μεγάθυμοι καὶ ἱκανοὶ πρὸς πᾶσαν ἀνδρείαν ἐπιχείρησιν. Οὗτοι δι' αἰφνιδίων ἐπιδρομῶν τοσοῦτον ἔφθειραν τὴν ὑπὸ τοὺς Τούρκους Πελοπόννησον, ὥστε μετεποίησαν τὸ μέρος τοῦτο εἰς ἀληθῆ ἐρημίαν· φύσει οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀγαπῶσι τὴν ἁρπαγήν, καὶ διαπρέπουσι μᾶλλον εἰς τὰ κοῦρσα, παρὰ εἰς τὰς ἐκ τοῦ συστάδην μάχας. Φέρουσιν ἀσπίδα, σπάθην καὶ λόγχην, ὀλίγοι θωράκιον, καὶ οἱ πλεῖστοι βαμβάκινον θώρακα δι' οὗ ὑπερασπίζονται κατὰ τῶν ἐχθρικῶν κτυπημάτων. Ἀνδρειότεροι πάντων εἶνε οἱ ἐν Ναυπλίῳ, πόλει κειμένῃ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀργείων» [1]).

Τὸ διοργανισθὲν κοῦρσον εἶχε καθαρὸν φυλετικὸν καὶ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, διὸ βλέπομεν τοὺς ἐπιδρομεῖς ἀπέχοντας πάσης λεηλασίας τῶν ὑπὸ τοὺς Τούρκους ἑλληνικῶν νήσων, ὡς κατοικουμένων ὑπὸ μόνων χριστιανῶν. Καταπλεύσας εἰς Λέσβον ὁ στόλος ἀπεβίβασε τοὺς Στρατιώτας εἰς τὰ παράλια τῆς Αἰολίδος. Ἀφοῦ ἔθυσαν καὶ ἀπώλεσαν τὰ τουρκικὰ χωρία, ἐνῷ ὡδήγουν τὴν λείαν εἰς τὸν στόλον περιεκυκλώθησαν ὑπὸ Τούρκων, δραμόντων εἰς ἀνάκτησιν τῶν ἀποκομιζομένων πραγμάτων· κατακόψαντες τούτους οἱ Στρατιῶται ἐπαρουσίασαν τὰς κεφαλάς των εἰς τὸν ναύαρχον, ὅστις τοῖς ἐπλήρωσεν ἓν δουκάτον δι' ἑκάστην κεφαλήν. Ὁ Μοτσενῖγος ὀνομάσας τρεῖς τῶν ὑποκομήτων τῶν γαλερῶν καμερλέγγους ἀνέθετο τούτοις τὴν δικαίαν διανομὴν τῆς λείας. Οἱ Ἑνετοὶ οὗτοι καμερλέγγοι ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τοὺς κριτὰς τοῦ στρατοῦ τῶν Βυζαντινῶν. Εἴπομεν προηγουμένως ὅτι αἱ ἐν Ναυπάκτῳ ἀρχαὶ ἐλάμβανον τὴν δεκάτην ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς λείας, τὸ αὐτὸ δ' ἔθιμον πιθανῶς ἐπεκράτει καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Στρατιώταις, διότι βλέπομεν τοὺς καμερλέγγους παραχωροῦντας ἀμέσως τὸ δέκατον τῆς Αἰολικῆς λείας εἰς τὸν ναύαρχον. Ὅλοι οἱ αἰχμάλωτοι ἐπωλήθησαν ἐν δημοπρασίᾳ παρὰ τῶν κριτῶν, τὰ δ' ἐκ τῆς πωλήσεως εἰσπραχθέντα χρήματα διενεμήθησαν εἰς τρεῖς δόσεις· καὶ ἕκαστος μὲν Στρατιώτης αἰχμαλωτίσας ἕνα ἐχθρὸν ἔλαβε τρία δουκάτα, ἑτέραν μερίδα ἔλαβον οἱ ὑποκόμητες τῶν γαλερῶν εἰς ἀποζημίωσιν τῶν εἰς τοὺς στρατιώτας χορηγηθέντων ἵππων, τὰ δὲ ὑπόλοιπα διενεμήθησαν εἰς τὰς γαλέρας. Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης μερίδος ἔλαβον οἱ προνοηταὶ τὸ διπλοῦν, οἱ ὑποκόμητες τὸ τρίτον, καὶ τὰ ἀπομείναντα οἱ ὁπλῖται καὶ οἱ γαλεῶται.

Μετὰ τοῦτο ὁ στόλος ὡδήγησε καὶ ἀπεβίβασε τοὺς Στρατιώτας εἰς τὰ παράλια τῆς Καρίας, ἐξ ἧς ἐπίσης ἔλαβον πλουσίαν λείαν εἰς πράγματα καὶ αἰχμαλώτους. Πρὸς διανομὴν ταύτης ὁ στόλος κατέπλευσεν εἰς Δῆλον, ἔρημον κατοίκων, πλὴν διασώζουσαν πολλὰς ἀρχαιότητας ἐν αἷς

[1]) «Più di cento trireme armate e molti altri navigli grossi.» Commentarii, σ. 3 ἔκδ. Λούκας, σελ. 51.

[1]) Delle guerre de' Veneziani in Asia.

καὶ κολοσσιαῖον ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀνάθημα τῶν Ναξίων ὡς ἐδήλου ἡ ὑπὸ Κιππικοῦ ἀναγνωσθεῖσα ἐπιγραφή, ὡς καὶ μεγάλας δεξαμενὰς πλήρεις ὕδατος. Ἐνταῦθα οἱ κριταὶ τοῦ στρατοῦ διένειμαν ὡς ἄνω τὴν λείαν καὶ ἐδημοπράτησαν τοὺς αἰχμαλώτους. Μετὰ τοῦτο ὁ στόλος ἐπανέφερε τοὺς Στρατιώτας εἰς τὴν Καρίαν. Ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Ἁλικαρνασσοῦ εἶχεν ἐγερθῆ ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι φρούριον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἕνεκα τοῦ ὁποίου μέχρι σήμερον οἱ Τοῦρκοι ὀνομάζουσι τὴν χώραν Πουτρούν· ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ κατεχομένῳ τότε ὑπὸ τῶν ἐν Ῥόδῳ Ξενοδόχων ἱπποτῶν εὗρον ἄσυλον πολυάριθμοι Ἕλληνες χριστιανοί· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι καταλαβόντες πάντα τὰ πέριξ ἐκράτουν τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ ἐν διηνεκεῖ πολιορκίᾳ. Οἱ καλλίτεροι τοῦ ἁγίου Πέτρου ὑπερασπισταὶ ἦσαν πεντήκοντα κύνες, οἵτινες τὴν νύκτα ἀπολυόμενοι τῶν δεσμῶν διέτρεχον τὰ πέριξ, τοὺς μὲν χριστιανοὺς ὁδηγοῦντες ἀβλαβεῖς εἰς τὸ φρούριον, τοὺς δὲ Τούρκους καταξεσχίζοντες, ὡς ἐλέγετο. Ὁ Μοτσενῖγος ἀποφασίσας νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν τουρκικῶν χωρίων, ὧν οἱ κάτοικοι ἐφημίζοντο ὡς οἱ μαχιμώτεροι τῶν Ἀσιανῶν, κατέπλευσε περὶ τὰ ἐξημερώματα καὶ ἀπεβίβασε τοὺς στρατιώτας μετὰ μέρους ὁπλιτῶν. Τοὺς Τούρκους ἐπὶ πολὺ ἀντιστάντας ἐπὶ τέλους οἱ Ἕλληνες ἱππεῖς ἔτρεψαν εἰς φυγήν, καὶ κατέκοψαν καὶ ἠχμαλώτισαν ἀρκετούς. Διαρπάσαντες τὰ τουρκικὰ χωρία, ἔλαβον πλουσιωτάτην λείαν, ἐν ᾗ διεκρίνοντο καὶ πλεῖστοι τάπητες κατεργαζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐκεῖ τουρκισσῶν. Πάμπολλαι κεφαλαὶ ἐκομίσθησαν εἰς τὸν ναύαρχον ὑπὸ τῶν Στρατιωτῶν, ἐξ ὧν οὐδεὶς μὲν ἐφονεύθη, ἐπληγώθησαν ὅμως πεντήκοντα. Μετὰ ταῦτα ἐξέτειναν τὴν λεηλασίαν καὶ ἐπὶ τῶν πέριξ χωρῶν, ἔνθα ὁ Κιππικὸς εἶδε τὰ λείψανα τοῦ Μαυσωλείου. Ὁ στόλος ἤγαγε τὴν λείαν ἐν τῇ ἐρημονήσῳ Οἰνούσσῃ (Capraria), οἱ δὲ κριταὶ διένειμαν κατὰ τὴν τάξιν τὰ λάφυρα. Ἐνταῦθα ἔφθασε καὶ ὁ ὑπὸ τὸν καρδινάλιον Καράφφαν παπικὸς στόλος. Ὁ καρδινάλιος συνεχάρη τὸν Μοτσενῖγον διὰ τὴν ἐπιτυχῆ λεηλασίαν τῆς Ἀσίας καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν χριστιανῶν κατὰ τῆς λύσσης τῶν ἀπίστων. Οἱ δύο στόλοι ἔπλευσαν εἰς Σάμον· ἡ νῆσος ἦτο τότε ἔρημος, ἔβριθεν ὅμως παντοειδῶν ἀγρίων ζώων, καὶ ἄρκτων, μέλιτος, καὶ διαυγῶν ὑδάτων. Ἐνταῦθα ἀποβάντες οἱ Στρατιῶται, ὁπλῖται καὶ γαλεῶται ἀνεπαύθησαν, ἔφαγον, ἔπιον καὶ διὰ τραγουδίων ἔψαλαν τοὺς θριάμβους των. Οἱ δύο ναύαρχοι ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλωσι τὴν Ἀττάλειαν τῆς Παμφυλίας, μίαν τῶν τότε πλουσιωτέρων πόλεων τῆς Ἀσιανῆς ἀκτῆς, μέγα ἐμπορεῖον τῶν Σύρων καὶ Αἰγυπτίων, καὶ λιμένα θεωρούμενον ἀπόρθητον ἕνεκα τῆς περικλειούσης αὐτὸν μεγάλης ἁλύσεως. Πρῶτοι οἱ Στρατιῶται ἀποβάντες εἰς τὴν ξηρὰν κατέλαβον τὸν ὑπερκείμενον λόφον, ὅθεν ἐξορμῶντες ἥρπαζον ἀνθρώπους καὶ πράγματα. Μετ' ὀλίγον ἐπόρθησαν καὶ τὴν ἄνω τῆς πόλεως ὀχυρὰν ἀποθήκην τῶν ἐμπορευμάτων, περικλείουσαν βαρύτιμα εἴδη, ὡς πιπέρι, κινάμωμον, γαρόφαλα καὶ τάπητας, τὰ ὁποῖα ἔφερον ἐπὶ τῶν γαλερῶν. Ὁ στόλος προσβαλὼν τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ λιμένος ἀπέτυχε, καὶ ἀπέπλευσεν, ἀφοῦ ἐπυρπόλησε τοὺς περὶξ τῆς πόλεως ὡραίους κήπους. Ἐπανελθὼν εἰς Καρίαν ἀπεβίβασε τοὺς Στρατιώτας εἰς τὴν ἀντικρὺ τῆς Κῶ χερσόνησον τῶν Τερμερίων, ἐξ ἧς οὗτοι ἐκόμισαν 137 κεφαλὰς καὶ πλῆθος αἰχμαλώτων. Ἐκεῖθεν κατέπλευσαν εἰς Νάξον, ἔνθα τὸ πολεμικὸν συμβούλιον ἀπεφάσισε τὴν ἅλωσιν τῆς Σμύρνης. Ἐκ Νάξου ὁ στόλος διηυθύνθη πρὸς τὰ Ψύρα, τὰ νῦν Ψαρά, νῆσον ἀκατοίκητον καὶ διασώζουσαν ἐρείπια παλαιοῦ φρουρίου. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἰωνίας ἐξ ἀπροόπτου προσβληθεῖσα ἡλώθη, διηρπάγη καὶ ἐπυρπολήθη. Ἐνῷ δὲ οἱ γαλεῶται ἐλεηλάτουν τὴν πόλιν, ὁ σούμπασης τῆς Σμύρνης Βαλαβάνης συναθροίσας ἀρκετοὺς Τούρκους ἔδραμεν εἰς βοήθειαν· ἀλλ' οἱ ἔξω τῆς πόλεως φρουροῦντες Στρατιῶται μετά τινων ὁπλιτῶν πρῶτοι ὥρμησαν κατὰ τῶν ἐπερχομένων. Αἱματηρὰ συνήφθη καὶ ἐπὶ πολὺ ἀμφίρροπος μάχη, ὅτε ὁ Ναυπλιεὺς Στρατιώτης Πέτρος Φρασίνας «uomo valoroso e tra nostri cavalieri di gran nome» ὁρμήσας κατὰ τοῦ Βαλαβάνου διεπέρασεν αὐτὸν διὰ τοῦ δόρατος καὶ κρημνίσας τοῦ ἵππου ἀπεκεφάλισε. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ ἀρχηγοῦ των οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγήν, οἱ δὲ Στρατιῶται καταδιώξαντες τούτους ἐφόνευσαν καὶ ἠχμαλώτισαν πολλούς. Διακόσιαι δεκαπέντε κεφαλαὶ ἐκομίσθησαν εἰς τοὺς ναυάρχους, πλῆθος δὲ αἰχμαλώτων καὶ πλουσιωτάτη λεία ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὸν στόλον, ὅστις πλεύσας εἰς ἐρημόνησα διένειμε τὰ λάφυρα κατὰ τὴν διαγραφεῖσαν τάξιν. Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας οἱ Στρατιῶται ἀπέβησαν εἰς τὰς Κλαζομενάς, καὶ ἀφοῦ ἐλεηλατήθη ὁ τόπος, ἕνεκα τοῦ προσεγγίζοντος χειμῶνος ὁ στόλος κατάφορτος ἐκ λείας ἐπανῆλθεν εἰς Μεθώνην. Ἐνταῦθα ἀπεχαιρέτισε τὸν Μοτσενῖγον ὁ παπικὸς ναύαρχος ἐπιλέγων «εἶμαι βέβαιος ὅτι, ὅταν διηγηθῶ εἰς τὸν Ποντίφηκα καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας τὰ ἔνδοξα ταῦτα ἀνδραγαθήματα, ἅπαντες θὰ ἐκπλαγῶσι καὶ θὰ μείνωσιν ἐνεοί».

Ἐν τῷ κούρσῳ τοῦ ἑπομένου ἔτους (1473) οἱ Στρατιῶται ὑπὸ τὸν Πέτρον Βουζύκην λεηλατοῦσι τὴν Μάκρην καὶ τὸν Φύσκον τῆς Λυκίας, καὶ φονεύουσι πολλοὺς Τούρκους. Ἰδίᾳ μνημονεύεται ὁ Βουζύκης διαπεράσας διὰ τοῦ δόρατος τὸν Ἀγιάσμπεην σούμπασην τῆς Μάκρης. Ἡ τοῦ ἑπομένου ἔτους ἐκστρατεία περιωρίσθη εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Κύπρου, ἐν ᾗ μεγάλη ἀνεκαλύφθη συνωμοσία κατὰ τῆς βασιλίσσης Αἰκατερίνης, καὶ εἰς βοήθειαν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκουμένης Σκόδρας· πολλοὶ Στρατιῶται ἔμειναν εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ Δυρραχίου, ἕτεροι δὲ ἡρωϊκῶς ἔπεσαν ἐν τῇ ἁλώσει τῆς Σκόδρας.

Τὸ ἱππικὸν τοῦτο κοῦρσον, ἤ *ἀλαβάρδα* ὡς λέγουσιν ἔτι οἱ Ἀκαρνᾶνες διατηρήσαντες τὴν παλαιοτάτην λέξιν τῶν Καρῶν [1]), ἐνδιαφέρει εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν. Εἴδομεν ὅτι ὁ διοργανισμὸς τῶν καμερλέγγων καὶ ἡ ἐπὶ τῆς λείας δεκάτη τοῦ ἀρχηγοῦ ἀναπολοῦσι παλαιὰ ἔθιμα ἐπικρατοῦντα ἐν τῷ βυζαντινῷ στρατῷ καὶ παρὰ τοῖς Στρατιώταις [2]). Παρὰ ταῦτα ὅμως ἀναφέρεται καὶ ἕτερον περιεργότατον νόμιμον, ἀποδεικνύον ὅτι τὰ παλαίτατα ἀκριτικὰ ἔθιμα μένουσιν ἀμετάβλητα ὑπὲρ τὴν χιλιετηρίδα. Ὁ Κιππικὸς γράφει, ὅτι ἐν τῷ διοργανισμῷ τῆς διανομῆς τῆς λείας «ὁ Μοτσενῖγος ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Στρατιώτας τὴν πληρωμὴν ἑκάστης παρουσιαζομένης αὐτῷ ἐχθρικῆς κεφαλῆς ἀνθ' ἑνὸς χρυσοῦ δουκάτου· τὸ δ' ἔθιμον τοῦτο διὰ παντὸς ἐπεκράτησεν». Ὁ ἱστορικὸς τῶν ἐν Ἰταλίᾳ μισθοφόρων Ercole Riccotti κακίζει τὴν Δημοκρατίαν ὡς ὑποθάλψασαν τὸ ἀντιχριστιανικὸν ὅλως καὶ βάρβαρον σύστημα τῆς χρηματικῆς ἀμοιβῆς ἐπὶ ἑκάστης ἐχθρικῆς κεφαλῆς. Ἀλλ' εἰς τοῦτο δὲν πταίει ἡ Ἐνετία, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ Στρατιῶται, οἱ προβάλλοντες τὴν τοιαύτην ἀμοιβὴν ὡς πρώτιστον ὅρον τῆς ὑπηρεσίας των, secondo la loro usanza. Αἱ usanze αὗται, ἤ νόμιμα ἦσαν τοσοῦτον ἰσχυρὰ καὶ σεβαστά, ὥστε πολλάκις ὁ Στρατιώτης προτιμᾷ νὰ φονεύσῃ τοὺς ἀδελφούς του, ἤ νὰ καταπατήσῃ τὰς παλαιὰς συνηθείας. Εἴδομεν ὅτι ἐν τῷ διοργανισμῷ τῆς λείας εἶχεν ὁρισθῆ καὶ ἡ δημοπρασία τῶν αἰχμαλώτων· ἐν ἔτει 1482 ἐν τῷ πολέμῳ τῆς Ἀπουλίας, γράφει ὁ Μαλιπιέρος, σῶμα Στρατιωτῶν ἀπελύτρωσε τοὺς αἰχμαλώτους του ἐπὶ πληρωμῇ ἐπιεικῶν λύτρων. Τοῦτο μαθόντες οἱ ἄλλοι Στρατιῶται ἀπεφάσισαν νὰ τιμωρήσωσι παραδειγματικῶς τοὺς ἀθετήσαντας τὸ παλαιὸν νόμιμον, καὶ ἐπιτεθέντες κατέσφαξαν τοὺς ἐν λόγῳ συναδέλφους [3]).

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ Ἐνετία, ὡς χριστιανικὸν κράτος ἠδύνατο ν' ἀπαιτήσῃ τὴν καταργησιν τοῦ βαρβάρου ἐθίμου τῆς προσαγωγῆς τῶν ἐχθρικῶν κεφαλῶν, ἀλλὰ συγχρόνως εἶνε ζήτημα ἂν οἱ Στρατιῶται θὰ συνήνουν νὰ λησμονήσωσιν ἔθιμον νομιμοποιηθὲν αὐτοῖς ὑπ' αὐτῶν τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἐν τῷ βυζαντινῷ στρατῷ δὲν φαίνεται ἐπικρατοῦν τὸ ἄγριον τοῦτο νόμιμον. Ἐξ ἐναντίας μάλιστα βλέπομεν τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα ὁρίζοντα τὸ χρυσοῦν νόμισμα οὐχὶ ὑπὲρ τοῦ ἀποτέμνοντος ἐχθρικὴν κεφαλήν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ σώζοντος τὸν ἐν μάχῃ κινδυνεύοντα συνάδελφον. Ὁ Γρηγορᾶς σημειοῖ ὅτι πλὴν τῶν Βυζαντινῶν καὶ οἱ Θεσσαλοί, οἱ Ἰλλυριοὶ καὶ Σέρβοι καὶ Βούλγαροι δὲν ἐβεβήλουν τοὺς νεκροὺς τῶν ἐχθρῶν [1]). Καὶ πιθανὸν μὲν ὅτι τὰ ἔθνη ταῦτα θρησκευτικῶς ἐξεπλήρουν «τὸν ἀκήρατον νόμον», τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι τὰ χρονικὰ τῆς Τραπεζοῦντος μνημονεύουσι πλὴν τῶν Στρατιωτῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς αὐτοκράτορας ἀποκόπτοντας ἐχθρικὰς κεφαλὰς καὶ ἀποστέλλοντας εἰς τὸ παλάτιον τὰ αἱμοσταγῆ ταῦτα τρόπαια [2]). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Γρηγορᾶς ὁρίζει τὴν Θεσσαλίαν ὡς ὅριον τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἀκηράτου νόμου, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐλαφρῶς ἐπηρεασθέντες Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ Στρατιῶται διετήρησαν τὸ ἐθνικὸν νόμιμον τῆς κεφαλοτομίας τοῦ ἐχθροῦ, ἀφοῦ μάλιστα βλέπομεν τοὺς μὲν Ἀλβανοὺς μέχρι σήμερον διατηροῦντας τὸ ἔθιμον τοῦτο, τοὺς δὲ Μανειάτας μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως κρεμῶντας ἐπὶ τῶν πύργων των τὰ ἐχθρικὰ κρανία, καὶ τοὺς ἁρματωλοὺς καὶ κλέφτας περὶ πολλοῦ ποιουμένους τὴν ἀποκοπὴν τουρκικῆς κεφαλῆς. Ὁ προμνημονευθεὶς Ἁρμουρόπουλος ὁρκίζεται *νὰ γεμίσῃ ἀπὸ κεφάλια τὰ στερορρύμνια τῆς Συρίας*. Εἶνε γνωστὸν ὁποίαν ἱερὰν σημασίαν εἶχε παρὰ τοῖς ἁρματωλοῖς ἡ κεφαλή, εἰς διεκδίκησιν τῆς ὁποίας πολλάκις συνεκροτεῖτο ἡ φονικωτέρα τῶν μαχῶν, ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ περὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Λεωνίδου «Περσέων τε καὶ Λακεδαιμονίων ὠθισμὸς ἐγένετο πολλός», καὶ περὶ τὸν ἐν Πλαταιαῖς πεσόντα Μασίστιον «μάχη ὀξέα περὶ τοῦ νεκροῦ γίνεται», ὡς γράφει ὁ ἱστορικός. Ὁ ἐν ἔτει 1322 περιηγηθεὶς τὴν Ἀνατολὴν Ἄγγλος Σιμεώνης μετ' ἀπορίας παρετήρησεν ὅτι μόνοι οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἀλβανοὶ περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο τὸν καλλωπισμὸν τῆς κεφαλῆς, φοροῦντες μικροὺς λευκοὺς σκούφους πρὸς τὰ ἔμπροσθεν ἐπικλινεῖς καὶ πρὸς τὰ ὄπισθεν ὀρθίους, ἵνα οὕτω κάλλιον φαίνεται

[1]) «Ἀλάβανδα... ὅ ἐστι κατὰ τὴν Καρῶν φωνὴν Ἱππόνικος· ἄλα γὰρ τὸν ἵππον, βάνδα δὲ τὴν νίκην καλοῦσιν· ἔνθεν δὲ καὶ παρὰ Ῥωμαίοις βάνδον τὴν νίκην φασίν». Στέφ. Βυζάντ. λ. Ἀλάβανδα· ἡ φράσις τῶν σημερινῶν Ἀκαρνάνων «'ς τὸν καιρὸν τῆς ἀλαμπάνδας» ἀντιστοιχεῖ «'ς τὸν καιρὸν τοῦ μεγάλου κούρσου», ὡς οἱ ἴδιοι λέγουσιν.

[2]) Ὁ τοιοῦτος ὀργανισμὸς τῆς διανομῆς τῆς λείας φαίνεται παλαιός, διότι ὁ Ἡρόδοτος γράφει ὅτι οἱ ἐν Πλαταιαῖς νικηταὶ «συμφορήσαντες τὰ χρήματα καὶ δεκάτην ἐξελόντες τῷ ἐν Δελφοῖς θεῷ... τὰ λοιπὰ διαιρέοντο καὶ ἔλαβον ἕκαστος τῶν ἄξιοι ἦσαν... Παυσανίᾳ δὲ πάντα δέκα ἐξῃρέθη τε καὶ ἐδόθη».

[3]) Annali Veneti, σελ. 264.

[1]) «Νόμος γὰρ οὗτος ἄνωθεν ἐκ διαδοχῆς ἀεὶ κατιὼν εἰς τοὺς ἀπογόνους ἀκήρατος, οὐ μόνον Ῥωμαίοις καὶ Θετταλοῖς, ἀλλὰ καὶ Ἰλλυριοῖς καὶ Τριβαλοῖς καὶ Βουλγάροις, διὰ τὴν τῆς πίστεως ταὐτότητα, τὰ μὲν πράγματα μόνα σκυλεύειν, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ φονεύειν ἔξω τῆς πολεμικῆς παρατάξεως μηδένα». Γρηγορᾶς Δ', 7. Τὸ παρὰ Γρηγορᾷ ἀνδραποδίζεσθαι δὲν κεῖται ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ αἰχμαλωτίζειν, διότι αἰχμαλώτους ἐλάμβανον ἅπαντες οἱ καταγραφόμενοι, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ λυμαίνεσθαι.

[2]) «Καὶ κροτήσας πόλεμον νικᾷ κατὰ κράτος ὁ βασιλεὺς καὶ διώκει αὐτούς, στείλας καὶ κεφαλὰς Ἀγαρηνικὰς ἐνταῦθα, καὶ τὴν τούτων σημαίαν.» Πανάρετος, σελ. 368.

ἡ εἰς πλοκάμους κυματίζουσα μακρὰ κόμη των, quia in crinium longitudine et pulchritudine summe gloriantur. Ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ πρὸς θανάσιμον μάχην παρασκευαζόμενος πολεμιστὴς ἐκαλλώπιζε τὴν κεφαλήν· «ἐπεὰν μέλλωσι κινδυνεύειν τῇ ψυχῇ τότε τὰς κεφαλὰς κοσμέονται», λέγει ὁ Δημάρατος πρὸς τὸν Ξέρξην ἑρμηνεύων τὸ κτένισμα τῶν ἐν Θερμοπύλαις. Τὰ τραγούδιά μας ἐξηγοῦσιν ὁποίαν μεγάλην ἰδέαν εἶχον οἱ ἁρματωλοὶ περὶ τῆς κεφαλῆς. Ἑτοιμοθάνατος ὁ γηραιὸς Πάλλας παραγγέλλει εἰς τὰ παλληκάριά του νὰ ἀποκόψωσι τὴν κεφαλήν του καὶ παραδώσωσιν εἰς τοὺς ἀετοὺς «διὰ νὰ τὴν βάλλουν ταμποῦρι εἰς τὴν φωλεάν των»:

Κι' ἂν κατεβοῦν οἱ ἄπιστοι 'ς τὰ χώματα τοῦ Πάλλα,
νὰ πάρουν νὰ τὴ ῥίξουνε ἀνάμεσα 'ς τὰ ἀσκέρια,
γιὰ νὰ τὴν 'δοῦν οἱ ἄπιστοι καὶ πίσω νὰ γυρίσουν [1]).

Ἐρίζων πρὸς τὴν κονιαροπατημένην Ὄσσαν ὁ γέρο-Ὄλυμπος καυχᾶται ὅτι ἔχει εἰς τὴν ὑψηλοτέραν του κορυφὴν ἀετὸν κρατοῦντα εἰς τοὺς ὄνυχάς του κεφαλὴν ἀνδριωμένου. Ὁ πρὸς τὸν Χάρον μονομαχῶν πολεμιστὴς μένει ἀνίκητος ἑνόσῳ ὁ φοβερὸς ἀντίπαλος δὲν ἐπιβάλλει χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του. Ὡς ὁ πασᾶς ἐπιδεικνύει εἰς ἀτίμωσιν τὴν κεφαλὴν τοῦ ἁρματωλοῦ, οὕτω καὶ ὁ Ξέρξης ἀτιμάζει τὸν ἐν Θερμοπύλαις νεκρὸν βασιλέα ἀποκόπτων τὴν κεφαλήν του. Ὅθεν κατὰ τὰς δοξασίας τῶν παλαιῶν καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων ἡ κεφαλὴ εἶνε τὸ κατακόρυφον σημεῖον τῆς ἀνδρείας.

Ἀλλ' ἐνῷ οἱ Πέρσαι οὕτως ἀτιμάζουσι τοὺς πεσόντας, ἡ ἀποκοπὴ τῆς κεφαλῆς τοῦ νεκροῦ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἔργον *ἀποσιώτατον*, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος ἐξιστορῶν ὅτι μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς νίκην ὁ Αἰγινήτης Λάμπων προέτρεψε τὸν Παυσανίαν νὰ ἐκδικηθῇ τὸν ὑπὸ τῶν Περσῶν κρατομηθέντα νεκρὸν τοῦ Λεωνίδου. Ὁ Παυσανίας μετὰ βδελυγμίας ἀπέρριψε πρότασιν «ἢ πρέπει μᾶλλον βαρβάροισι ἢ Ἕλλησι». Τὸ ἔθιμον τῆς ἀποκοπῆς τῆς κεφαλῆς ἐπικρατεῖ παρὰ τοῖς Σκύθαις καὶ τοῖς Θρᾳξί· μία μοῖρα τῶν τελευταίων τούτων οἰκοῦσα ἐν τῷ Πόντῳ ἐπονομάζονται διὰ τοῦτο Σαραπάραι, ἤτοι Κεφαλοτόμοι, ὡς ἑρμηνεύει τὸ ὄνομα ὁ Στράβων, προσθέτων ὅτι οὗτοι ἦσαν «ἀπειθεῖς ὀρεινοί, περισκυθισταὶ καὶ ἀποκεφαλισταί». Ἀλλὰ καὶ ἕτερος ἐν τῷ Πόντῳ οἰκῶν λαός, οἱ Χάλυβες *ἀπέτεμνον τὰς κεφαλάς*, ὡς γράφει ὁ καλῶς τούτους γνωρίσας Ξενοφῶν. Βεβαίως παρὰ τῶν Ποντικῶν τούτων λαῶν παρέλαβον καὶ διετήρησαν οἱ αὐτοκράτορες τὸ ἀντιχριστιανικὸν τοῦτο ἔθιμον. Ἀλλὰ πόθεν τὸ παρέλαβον οἱ Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ Στρατιῶται οἱ ἀποκαλοῦντες τοῦτο nostra usanza; Δὲν θέλω νὰ θίξω ζήτημα τόσον ἀκανθῶδες, οἷον τὸ τῆς σχέσεως τῶν Ἀλβανῶν πρὸς τοὺς Πελασγούς, ἐν τούτοις εἶνε περίεργον ὅτι ἐνῷ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀποβάλλεται τὸ ἔθιμον ὡς ἀνοσιώτατον, οἱ Τυρρηνοὶ ἐγνώριζον αὐτό, ὡς δηλοῦται ἐξ ἀναγλύφων εἰκονιζόντων πολεμιστὰς κρατοῦντας ἀποκομμένας κεφαλάς [1]). Ἀνατρέχων ὅμως εἰς νεωτέρους χρόνους εὑρίσκω τὸ ἔθιμον νομιμοποιούμενον ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ἀκριβῶς ὅρους ὑφ' οὓς ἐπικρατεῖ παρὰ τοῖς ἡμετέροις Στρατιώταις. Εἶνε γνωστὸν ὅτι αἱ περὶ τὸν Πόντον χῶραι ἀπετέλεσαν ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων τὸ λεγόμενον Ποντικὸν λίμιτον, ἢ ἀκριτικὸν θέμα ὡς ἔλεγον ὕστερον οἱ Βυζαντινοί. Οἱ ἐν Πόντῳ ἀκρῖται ἔχουσι στενωτάτας σχέσεις πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἰδίως τὴν Μάνην, ἔνθα καὶ ἀποικία, οἱ λεγόμενοι Στεφανόπουλοι, ἐγκατέστη. «Ἐν γένει, γράφει ὁ κ. Ἰωαννίδης, οἱ ἐν Πόντῳ ἔχουσιν ὁμοιότητα εἰς τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν ἄλλην δίαιταν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα εἴτε ποιμενικά, εἴτε γεωργικὰ καὶ λοιπά, μετὰ τῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ Στερεᾷ Ἑλλάδι» [2]). Ἕκαστος γινώσκει ὅτι τὰ ἀκριτικὰ ποιήματα τῶν ἐν Πόντῳ Ἑλλήνων εἶνε αὐτὰ τὰ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι ᾀδόμενα. Ἡ ἐνδυμασία τῶν ἡμετέρων χωρικῶν πολὺ ὁμοιάζει πρὸς τοὺς ὑπὸ Ξενοφῶντος περιγραφομένους χιτωνίσκους τῶν Μοσσυνοίκων «ὑπὲρ γονάτων, πάχος ὡς λινοῦ στρωματοδέσμου», τὸ δὲ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐν τῇ «Ἑστίᾳ» εἰκονιζομένου πρώτου Στρατιώτου ἔχει σχέσιν πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ μνημονευόμενα «κράνη τιαροειδῆ» τοῦ Ποντικοῦ τούτου λαοῦ. Ἀλλ' ἀφίνοντες τὰς πρὸς τὸ Ποντικὸν λίμιτον σχέσεις τῶν ἡμετέρων Στρατιωτῶν πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν τὴν ἱστορικὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας ἐπικρατήσαντος Στρατιωτικοῦ νομίμου. Εἴπομεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος Σεβῆρος πρῶτος διωργάνισε τὰ λίμιτα, θέσας τὰς βάσεις τοῦ μεσαιωνικοῦ τιμαριωτισμοῦ· ἀλλ' οὔτε πάντα τὰ λίμιτα διὰ μιᾶς ἱδρύθησαν, οὔτε ἡ διέπουσα ταῦτα ἔγγραφος ἢ ἄγραφος παράδοσις ἐνομιμοποιήθη ἐπὶ ἑνὸς βασιλέως. Ἡμίσειαν μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἑκατονταετηρίδα ὁ αὐτοκράτωρ Πρόβος διοργανίζει τὸ Ἰσαυρικὸν λίμιτον κατὰ τὸν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἐπικρατήσαντα τύπον τῶν ἀκριτικῶν κλεισουρῶν· ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀκριβῶς αὐτοκράτορος νομιμοποιεῖται ἡ διὰ πᾶσαν ἐχθρικὴν κεφαλὴν χρηματικὴ ἀμοιβή, ἀπαραλλάκτως ὡς ἰσχύει καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις Στρατιώταις, διότι ὡς ὁ Μοτσενῖγος καὶ οἱ ἄλλοι δοῦκες ὑπόσχονται τὴν πληρωμὴν ἑκάστης κεφαλῆς ἀνθ' ἑνὸς χρυσοῦ δουκάτου, οὕτω καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Πρόβος ἱδρύσας νέον ἐν Γερμανίᾳ λίμιτον πληρόνει εἰς τοὺς λιμιταναίους ἓν χρυσοῦν νόμισμα δι' ἑκάστην Γερμανικὴν κεφαλήν, ὡς γράφει ὁ Φλάβιος Βοπίσκος· «εἰς τοὺς ἱδρυθέντας πέραν τοῦ Ῥήνου πρὸς φρούρησιν τοῦ τόπου παρεχώρησε γαίας, σιτοβολῶνας, οἴκους καὶ ζωοτροφίας· οὗτοι δὲν ἔπαυσαν μαχόμενοι, καὶ φέροντες κεφαλὰς τῶν βαρβάρων, δι' ἑκάστην τῶν ὁποίων ἐλάμβανον ἓν χρυσοῦν νόμισμα». [1])

Σημειωτέον ὅτι τὸ ἄνω ἔθιμον ἐπικρατεῖ καὶ παρὰ τοῖς γαλεώταις Ἕλλησιν, οἵτινες λαμβάνουσι τὸ δουκάτον ἐφ' ἑκάστης τουρκικῆς κεφαλῆς. [2])

(Ἕπεται συνέχεια) Κ. ΣΑΘΑΣ

[1]) Χασιώτου, συλλογὴ δημ. ᾀσμάτων, σελ. 207.

[1]) Micali, atlas ἀριθ. 29, 30.

[2]) Σάββα Ἰωαννίδου, ἱστορία Τραπεζοῦντος, σελ. 177.

[1]) Historia Augusta, Probus 14.

[2]) Sanuto III, σελ. 991, 992.

Ο ΜΑΡΚΗΣΙΟΣ ΒΙΛΛΕΜΕΡ

(Μυθιστορία **Γεωργίας Σάνδ**.—Μετάφρασις **Α. Β.**)

Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον.

ΙΔ'

Ὁ μαρκήσιος, μαθὼν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του τὰ συμφωνηθέντα, ὑπεβλήθη εἰς αὐτὰ μετ' εὐγνωμοσύνης. Ἦτο λίαν ἀδύνατος, ὡς ἂν διετέλει ἔτι ἐν ἀναρρώσει ἀπὸ τῆς ὀξείας ἐκείνης κρίσεως, ἥτις δὲν εἶχε μὲν ἐξαντλήσει αὐτόν, ἀλλὰ τὸν εἶχε καταβάλει ὅσον μακρά τις ἀσθένεια. Δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ πολεμήσῃ τὸν ἔρωτά του, ἡ ἀντίστασις αὐτοῦ εἶχε παραλύσει, μὴ αἰσθανόμενος δὲ ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ του τοὺς κλύδωνας καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ πάθους, παρεδίδετο ἡδέως εἰς τὴν τρυφερὰν θεραπείαν καὶ περιποίησιν ὧν ἦτο ἀντικείμενον. Ὁ δοὺξ δὲν ἐπέτρεπεν αὐτῷ νὰ φροντίζῃ περὶ τοῦ μέλλοντος.

— Εἰς τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶσαι, τῷ ἔλεγε, δὲν δύνασαι νὰ ἀποφασίσῃς τίποτε. Ἡ κρίσις σου δὲν εἶνε ἐλευθέρα· χωρὶς σωματικὴν ὑγείαν δὲν ὑπάρχει πνευματικὴ ὀξυδέρκεια. Ἄφησε νὰ σὲ θεραπεύσωμεν, καὶ θὰ ἰδῇς ὅτι ὅταν θεραπευθῇς, θ' ἀνακτήσῃς ὅλην τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν, διὰ νὰ καταβάλῃς καὶ τὸ πάθος σου καὶ τοὺς δισταγμούς σου. Ἀλλ' ἕως τότε δὲν βλέπω λόγον νὰ τυραννῇς τὴν συνείδησίν σου, ἀφοῦ ἡ δεσποινὶς Σαὶν-Ζενὲ δὲν ὑποπτεύει τίποτε, καὶ δὲν κάμνει τέλος πάντων ἄλλο παρ' ὅ,τι καὶ μία ἀδελφὴ θὰ ἔκαμνε.

Ὁ συμβιβασμὸς οὗτος κατηύνασε τὴν ταραχὴν τοῦ ἀσθενοῦς. Ἐγερθεὶς δὲ μετέβη πρὸς τὴν μητέρα του, ἣν ἔπεισεν ὅτι ἐλαφρά τις ἀδιαθεσία ἦτο αἰτία τῆς ἀλλοιώσεως τῆς μορφῆς του. Ζητήσας δὲ τὴν ἄδειαν νὰ μὴ ἐμφανισθῇ πλέον τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κατώρθωσεν ἐπὶ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας, δηλαδὴ μέχρι τῆς ἀναχωρήσεως τῆς κ. Δαργλάδ, ν' ἀπολαύσῃ πλήρους ἀναπαύσεως.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ δοὺξ καὶ ἡ Καρολίνα ἐφάνησαν διατελοῦντες ἐν συνεννοήσει καὶ ἀνταλλάσσοντες βλέμματα, ἅτινα εἶχον μὲν ἀληθῶς ἀντικείμενον τὴν κατάστασιν τοῦ μαρκησίου, ἀλλὰ συνετέλεσαν ὅμως τὴν πλάνην τῆς Λεοντίας. Ἀνεχώρησεν οὕτω βεβαία περὶ τῆς ἰδέας ἣν εἶχε συλλάβει, χωρὶς ὅμως νὰ εἴπῃ τι εἰς τὴν μαρκησίαν, δυνάμενον νὰ ἐνδείξῃ οἱανδήποτε αὐτῆς ἀνακάλυψιν.

Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας ὁ κ. Βιλλεμὲρ εἶχε θεραπευθῆ. Πᾶν σύμπτωμα ἀνευρισμοῦ εἰχενέκλειψει, καὶ μετὰ τὴν δίαιταν εἰς ἣν εἶχεν ὑποβληθῆ ἤρχισε μὲν ἐπανθοῦσα πάλιν ἡ ὑγεία του, ἐπανερχομένη δὲ ἡ ἀπὸ μακροῦ ἤδη ἀποῦσα ἐσωτερική του γαλήνη. Οὐδεὶς ἀπὸ δεκαετίας εἶχε μεριμνήσει περὶ αὐτοῦ μετὰ τῆς ἐνδελεχείας ἐκείνης, τῆς ἀφοσιώσεως, τῆς ἠρεμίας τοῦ ἤθους καὶ τοῦ ἀνεκφράστου γοήτρου δι' ὧν περιέβαλλεν αὐτὸν ἡ δεσποινὶς Σὰν-Ζενέ. Δύναταί τις μάλιστα νὰ εἴπῃ ὅτι οὐδέποτε εἶχε τύχει περιποιήσεως τοσοῦτον νοήμονος καὶ τρυφερᾶς· διότι ἡ μήτηρ του, ἐκτὸς ὅτι ἐστερεῖτο τὴν ἀναγκαίαν πρὸς τοῦτο φυσικὴν δύναμιν καὶ δραστηριότητα, εἶχε παράσχει εἰς αὐτὸν λίαν ἐξημμένην καὶ λίαν ἀνήσυχον θεραπείαν καθ' ἣν ἐποχὴν εἶχε κινδυνεύσει ἡ ζωή του. Βλέπουσα νῦν τὸν υἱόν αὐτῆς συχνότερον παρ' αὐτῇ διατρίβοντα καὶ ἀμελέστερον περὶ τὴν ἐργασίαν, ὑπώπτευσεν ὑποτροπήν τινα τῆς παλαιᾶς νόσου· ἀλλ' ὅτε ἡ ὑποψία τῆς ἐπῆλθεν, ἡ κρίσις εἶχεν ἤδη παρέλθει· ἡ μεταξὺ τοῦ δουκὸς καὶ τῆς Καρολίνας συμπεφωνημένη ἠρεμία, ἡ ἐντελὴς ἄγνοια τῶν ὑπηρετῶν, οἵτινες ὀλιγάριθμοι ὄντες ἦσαν διὰ τοῦτο καὶ πλέον ἠσχολημένοι, ἡ γαλήνη τοῦ Μαρκησίου, συνετέλεσαν πάντα εἰς ἐνθάρρυνσιν αὐτῆς, καὶ μετὰ μίαν ἑβδομάδα παρετήρησε μάλιστα ὅτι ὁ υἱός της ἀνελάμβανεν ἦθος νεότητος καὶ ὑγείας, ὅπερ πολλὴν τῇ ἐπροξένησε χαράν.

Εἰς τὴν Κ. Δαργλὰδ ἀπεκρύβη μετὰ προσοχῆς ἡ καταστασις τοῦ μαρκησίου. Ὁ δοὺξ οὐδόλως παρῃτεῖτο τοῦ περὶ τοῦ γάμου του σχεδίου. Κρίνων δὲ τὴν Λεοντίαν ἐλαφρόνουν καὶ φλύαρον, δὲν ἤθελε νὰ μάθῃ δι' αὐτῆς ὁ κόσμος, ὅτι ἡ ὑγεία τοῦ ἀδελφοῦ του ἠδύνατο ἐν δεδομένῃ στιγμῇ νὰ γεννήσῃ φόβους σπουδαίους. Εἶχε δὲ ἀνακοινώσει τοῦτο καὶ εἰς τὴν Καρολίναν, ἥν, πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἀδελφοῦ του, ὁποῖον αὐτὸς τὸ ἐνόει, ἀφ' ἑνὸς μὲν παρεκίνει καὶ προδιέθετε βαθμηδὸν εἰς ἀμέριστον καὶ ἀπόλυτον ἀφοσίωσιν, ὑπεμίμνησκε δ' ἀφ' ἑτέρου ἀδιακόπως ὅτι τὸ μέλλον τῆς οἰκογενείας ὅλης ἐξήρτητο ἐκ τοῦ περιφήμου ἐκείνου γάμου. Οὕτως ἡ Καρολίνα δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὸ πρᾶγμα. Πιστεύ-

ουσα δὲ εἰς τὴν χρηστότητα τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ συνείδησιν ἔχουσα τοῦ ἰδίου αὐτῆς καθήκοντος καὶ τῆς ἐντελοῦς ἀφιλοκερδείας τῆς καρδίας της, ἔβαινεν εὐθὺ πρὸς τὸ χεῖλος βαράθρου, ὅπου ἀνεπιστρεπτεί ἠδύνατο νὰ καταποθῇ τὸ ἴδιον ἑαυτῆς μέλλον. Ὁ δὲ δοὺξ, ἀγαθός φύσει καὶ τὰς καλλίστας ἔχων διαθέσεις ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ του, εἰργάζετο ἀπαθῶς εἰς ὄλεθρον πτωχῆς κόρης, ἥτις ἐκ τῆς προσωπικῆς αὐτῆς ἀξίας ἐδικαιοῦτο νὰ κατέχῃ τὸν κολοφῶνα τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς τιμῆς.

Πρὸς εὐτυχίαν τῆς δεσποινίδος Σαὶν-Ζενέ, ἡ συνείδησις τοῦ μαρκησίου ἐνύσταζεν ἴσως ἀλλὰ δὲν ἐκοιμᾶτο ὅμως ἐντελῶς. Ἄλλως δὲ τὸ πάθος αὐτοῦ τοσοῦτον μετεῖχεν ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀληθοῦς στοργῆς, ὥστε ἐφάνη ἐξαλειφόμενον καὶ κατεστάλη ἰσχυρῶς ὑπὸ τῆς θελήσεώς του. Οὕτω δὲ ὁ μαρκήσιος ἀπῄτησε νὰ παρίσταται πάντοτε ὁ δοὺξ κατὰ τὰς συνεντεύξεις των, καὶ ὀλίγου δεῖν ἀπήλλαττεν ἐν τῇ εἰλικρινείᾳ του τὴν Καρολίναν πάσης ἐπιτηρήσεως, ὑποσχόμενος αὐτῇ νὰ μὴ ἐπιληφθῇ πλέον ἐργασίας ἄνευ τῆς ἀδείας της. Ἦλθε μάλιστα στιγμή, καθ' ἣν τῇ ἔδωκε τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην, ἵνα τὴν παρακαλέσῃ νὰ παύσῃ ἀγρυπνοῦσα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ. Πολλάκις εἶχεν εὕρει αὐτὴν ἐκεῖ, φρουροῦσαν σιωπηλῶς ἀλλ' αὐστηρῶς τὰ βιβλία καὶ τὰ τετράδιά του, ἅτινα, ὡς ἔλεγε, διετέλουν ἐσφραγισμένα μέχρι νεωτέρας διαταγῆς. Ἀλλ' ὁ δοὺξ ἐματαίωσε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς *ἀφροσύνης* αὐτῆς τοῦ ἀδελφοῦ του, λέγων ταπεινῇ τῇ φωνῇ εἰς τὴν Καρολίναν, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς ὑπόσχεσιν, ἣν εἰλικρινῶς μὲν βεβαίως ἔδωκεν ὁ Οὐρβανός, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο καὶ νὰ τηρήσῃ.

— Δὲν γνωρίζετε, τῇ εἶπε, πόσον ἀφῃρημένος εἶνε. Ὁσάκις ἰδέα τις τὸν κατέχει, τὸν δεσπόζει ἐντελῶς καὶ τὸν κάμνει νὰ λησμονῇ οἱανδήποτε ὑπόσχεσιν. Εἰκοσάκις τὸν εὗρον νὰ σκαλεύῃ τὰ βιβλία του, ἐνῷ εἶχον ἐστραμμένα τὰ νῶτα, καὶ ὅταν τοῦ ἐφώναζα: «Αἴ, πάλιν λαθροχειρίας ἔχομεν!» ἐφαίνετο νὰ ἐξύπνα ἀπὸ κανὲν ὄνειρον καὶ μ' ἐκύτταζε μὲ ἀνέκφραστον ἔκπληξιν.

Ἡ Καρολίνα λοιπὸν δὲν παρῃτήθη τῆς ἐπιτηρήσεώς της. Ἡ βιβλιοθήκη ἦτο ἐγγυτέρα μὲν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ μαρκησίου ἢ εἰς τὸν θάλαμόν της, ἀλλ' ἦτο τοσοῦτον κεντρική, ὥστε ἡ ἐν αὐτῇ διαρκὴς παρουσία της, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φανῇ παράδοξος εἰς τοὺς ὑπηρέτας. Ἐφαίνετο δὲ ἐν αὐτῇ ὁτὲ μὲν μόνη ὁτὲ δὲ μετὰ τοῦ μαρκησίου ἢ τοῦ δουκὸς καὶ συχνότατα μετ' ἀμφοτέρων, καίτοι ὁ δοὺξ μυρίας εἶχε προφάσεις νὰ τὴν ἀφίνῃ μόνην μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἀλλὰ καὶ κατ' ἐκείνας τὰς στιγμάς, αἱ ἀνοικταὶ πάντοτε θύραι, τὸ ἀνὰ χεῖρας τῆς Καρολίνας βιβλίον, ἥτις ἀνεγίνωσκεν ἀληθῶς μετ' ἐνδιαφέροντος, καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτα ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, πολὺ ἰσχυρότερα πάσης σκευωρίας, ἀπέκλειον πᾶσαν πρόφασιν καὶ πᾶσαν ὄρεξιν κακολόγου ἑρμηνείας.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἡ Καρολίνα ἦτο λίαν εὐτυχής, καὶ βραδυτέρον μάλιστα συχνάκις ἀνεπόλησε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὡς τὴν γλυκυτέραν φάσιν τοῦ βίου της. Εἶχεν ὑποφέρει ἄλλοτε ἐκ τῆς ψυχρότητος τοῦ Οὐρβανοῦ, καὶ νῦν ἀνεύρισκεν αὐτὸν εὐμενέστερον καὶ οἰκειότερον ἢ ὅσον εἶχεν ἐλπίσει. Οὕτω δέ, ἅμα ὡς ἐξέλιπε πᾶσα περὶ τῆς ὑγείας αὐτοῦ ἀνησυχία, ἐπῆλθε μεταξὺ αὐτῶν δεσμός, ὅστις διὰ τὴν Καρολίναν ἦτο ἀληθῶς ἀνέφελος εὐδαιμονία. Ὁ μαρκήσιος ἠρέσκετο μεγάλως ἀκούων αὐτὴν ἀναγινώσκουσαν, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ συνήνεσε νὰ βοηθῆται παρ' αὐτῆς κατὰ τὴν ἐργασίαν του. Ἠρεύνα ἡ Καρολίνα δι' αὐτόν, ἐλάμβανε σημειώσεις, καὶ συνέτασσεν αὐτὰς κατὰ τὸ πνεῦμά του, ὅπερ θαυμασίως ἐμάντευεν. Ἁπλῶς εἰπεῖν τοσοῦτον εὐχαρίστους τῷ προσήνεγκεν ὑπηρεσίας καὶ τοσοῦτον ἀνεκούφισε τὸ ξηρὸν καὶ δυσάρεστον τῶν σπουδῶν του μέρος, ὥστε ἠδυνήθη ἐκεῖνος ν' ἀρχίσῃ πάλιν γράφων ἀκόπως καὶ ἀπόνως.

Ὁ μαρκήσιος εἶχε βεβαίως πολὺ μείζονα γραμματέως ἀνάγκην ἢ ἡ μήτηρ του. Ἀλλ' οὐδέποτε εἶχε κατορθώσει νὰ δεχθῇ μεσάζον πρόσωπον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῶν μελετῶν του. Νῦν ὅμως παρετήρησεν ὅτι ἡ Καρολίνα οὐ μόνον δὲν παρεπλάνα αὐτὸν εἰς ἰδέας ξένας τῶν ἰδεῶν του, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον δὲν ἄφινε ν' ἀποπλανᾶται εἰς ἀνωφελεῖς ἐρεύνας. Εἶχε θαυμασίαν διαύγειαν κρίσεως, καὶ συγχρόνως ἀδιάπτωτον εἱρμὸν ἰδεῶν — ἀρετὴν ἣν σπανίως ἔχουσιν αἱ γυναῖκες. Ἠδύνατο δέ, χωρὶς νὰ κουρασθῇ μηδὲ νὰ βαρυνθῇ, ν' ἀσχοληθῇ ἐπὶ μακρὸν περὶ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον. Οὕτω δὲ ὁ μαρκήσιος ἀνεκάλυψεν ὅ,τι ἔμελλε νὰ διαθέσῃ διὰ παντὸς τὴν καρδίαν του: ὅτι εἶχεν ἀπέναντί του διάνοιαν ὑπέροχον, οὐχὶ μὲν δημιουργὸν ἀλλ' ἐξόχως ἐρευνητικήν, καὶ τοιαύτην ἀκριβῶς ὕπαρξιν ὁποίας εἶχεν ἀνάγκην πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ἰσορροπίαν τῆς ἰδίας αὐτοῦ διανοίας.

Ὁ Κ. Βιλλεμέρ, — ἂς τὸ εἰπῶμεν ἀπὸ τοῦδε, — ἦτο ἀνὴρ ὑγιεστάτου πνεύματος, ὅπερ ὅμως δὲν εἶχεν ἔτι ὑποστῇ καὶ προσεδόκα πάντοτε τὴν κρίσιν τῆς ἀναπτύξεως. Ἐκ τούτου ἔπασχεν αὐτὸς καὶ ἐβράδυνε ἡ ἐργασία του. Ἐσκέπτετο καὶ ἔγραφε ταχέως· ἀλλ' ἡ συνείδησις αὐτοῦ, ὡς φιλοσόφου καὶ ἠθικολόγου, παρενέβαλλε νέα πάντοτε προσκόματα εἰς τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτοῦ, ὡς ἱστοριογράφου. Περιεσπᾶτο ἀδιακόπως ὑπὸ δισταγμῶν, ὡς οἱ ἔχοντες εἰλικρινῆ μὲν ἀλλὰ νοσηρὰν τὴν εὐλάβειαν καὶ φανταζόμενοι πάντοτε ὅτι δὲν ἐξωμολόγησαν πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸν πνευματικὸν αὐτῶν. Ἤθελεν, αὐτός, νὰ ἐξομολογηθῇ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὴν κοινωνικὴν ἀλήθειαν, καὶ δὲν κατενόει ὅτι ἡ ἐπιστήμη τοῦ

ἀληθοῦς, καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ πραγματικοῦ, εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σχετικὴ πρὸς τοὺς καιρούς. Δὲν ἐπείθετο περὶ τούτου. Ἤθελε νὰ ἐκθάψῃ τὴν ἀπόκρυφον καὶ βαθεῖαν ἔννοιαν τῶν μυστηρίων τοῦ παρελθόντος· ἐκπληττόμενος δὲ ὅτι εὕρισκε πολλάκις ἀντιφασκούσας τὰς πενιχρὰς αὐτῶν ἐνδείξεις, ὅσας κατώρθου νὰ ἐξονυχίσῃ, ἐπτοεῖτο, ἐδυσπίστει πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὀξυδέρκειαν ἢ εὐθυκρισίαν, ἀνέστελλε τὴν κρίσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐργασίαν του, καὶ ἐπὶ ἑβδομάδας καὶ μῆνας ὅλους κατεβιβρώσκετο ὑπὸ ἀμφιβολίας φοβερᾶς καὶ ἀβεβαιότητος.

Ἡ Καρολίνα καίτοι δὲν ἐγνώριζε τὸ βιβλίον του, ὅπερ, ἡμίγραφον ἔτι, ἔκρυπτεν ἐκεῖνος μετὰ νοσηρᾶς δειλίας, ἐμάντευσεν ὅμως ταχέως τὸν λόγον τῆς ἀμηχανίας καὶ δυσφορίας του, συνομιλοῦσα μετ' αὐτοῦ καὶ ἀκούουσα τὰς σκέψεις του, ὁσάκις τῷ ἀνεγίνωσκε. Ἐξ ἐμπνεύσεως ἀντέταξεν εἰς αὐτὸν ἁπλουστάτας τινὰς σκέψεις, ἀπὸ τοσοῦτον ὅμως εὐθείας γνώμης, ὥστε οὐδεμία ἦτο δυνατὴ ἀπάντησις. Οὐδόλως ἐτάραττεν αὐτὴν — εἶπε — μικρά τις κηλὶς ἐπὶ μεγάλης ὑπάρξεως ἢ μικρὰ φωτεινὴ ἀκτὶς λογικοῦ ἐν καιρῷ γενικῆς παραφροσύνης. Ἐνόμιζε τοὐναντίον, ὅτι πρέπει νὰ θεωρῇ τις τὸ παρελθὸν ὡς θεωροῦμεν τὴν ζωγραφίαν, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἀποστάσεως ἣν ἀπαιτεῖ ἑκάστου ἡ ὅρασις, ὅπως συμπεριλαμβάνωμεν τὸ σύνολον καὶ, ὡς οἱ μεγάλοι ζωγράφοι γράφοντες τοὺς πίνακας αὐτῶν, δυνηθῶμεν νὰ θυσιάσωμεν τὰς ἀσημάντους λεπτομερείας, αἵτινες φθείρουσι πολλάκις ἐν τῇ πραγματικότητι τὴν ἁρμονίαν καὶ αὐτὴν τὴν λογικὴν τῆς φύσεως. Παρετήρησεν, ὅτι ἀνὰ πᾶν βῆμα βλέπει τις ἐπὶ τοῦ τοπείου ἀπιθάνους συμπτώσεις φωτὸς καὶ σκιῶν, καὶ ὅτι ὁ μὲν χυδαῖος ἐρωτᾷ συνήθως: «Πῶς θὰ τὸ ἀπεικονίσῃ αὐτὸ ὁ ζωγράφος;» ὁ δὲ ζωγράφος θ' ἀπήντα βεβαίως: «δὲν θὰ τὸ ἀπεικονίσῃ διόλου». Παρεδέχθη μέν, ὅτι ὁ ἱστοριογράφος ὑποχρεοῦται πολὺ πλέον τοῦ καλλιτέχνου εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν πραγμάτων, ἀλλ ἠρνήθη ὅτι δύναται ἑκάτερος νὰ ὁρμηθῇ ἐκ διαφόρων ἀρχῶν. Τό τε παρελθὸν καὶ τὸ παρόν, εἴτε ἀτομικοῦ εἴτε περιληπτικοῦ βίου, μόνον ἐκ τοῦ συνόλου καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν εἶχον, κατ' αὐτήν, σημασίαν καὶ ἔννοιαν. Τὰ μικρὰ γεγονότα, αἱ διακυμάνσεις, αἱ παρεκτροπαὶ αὐτῶν ἔπρεπε νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μοιραῖα, καὶ νὰ καταλογίζωνται ἁπλῶς μεταξὺ τῶν τετελεσμένων γεγονότων. Ἵνα κατανοήσῃ τις μίαν ψυχήν, ἕνα λαόν, μίαν ἐποχήν, ἔπρεπεν, — ἐφρόνει ἡ Καρολίνα — νὰ ἴδῃ αὐτὰ φωτιζόμενα ὑπὸ τῶν γεγονότων ὡς τὴν πεδιάδα ὑπὸ τοῦ ἡλίου.

Τὰς ἰδέας ταύτας ἐτόλμησε νὰ ἐκφράσῃ μετὰ πολλῆς συστολῆς, καὶ ὡς ἀπορίας μᾶλλον, χωρὶς προκαταλήψεως καὶ σχεδὸν ἑτοίμη νὰ τὰς ἀνακαλέσῃ ἂν τυχὸν δὲν ἤρεσκον. Ἀλλ' ὁ Κ. Βελλεμὲρ κατεπλάγη ἐξ αὐτῶν, διότι συνῃσθάνθη ὅτι οἱ λόγοι της ἐμπεριεῖχον πεποίθησιν καὶ πίστιν ἐνδόμυχον, ἣν οὐδόλως θὰ μετέβαλλεν ἡ σιγή της. Ἐπολέμησεν ὅμως ὀλίγον, καὶ τῇ ὑπέβαλεν ἱκανὰ γεγονότα ἅτινα εἶχον περιαγάγει καὶ αὐτὸν εἰς ἀμηχανίαν.

Ἀλλ' ἐκείνη ἔκρινεν αὐτὰ δι' ὀλίγων λέξεων καὶ διὰ τῆς ὀρθῆς κρίσεως πνεύματος νέου καὶ καρδίας ἁγνῆς, ὁ δὲ μαρκήσιος ἀνέκραξε, θεωρῶν τὸν δοῦκα:

— Εὑρίσκει τὴν ἀλήθειαν διότι τὴν αἰσθάνεται, καὶ τοῦτο εἶνε ἀπαραίτητον διὰ νὰ βλέπῃ τις τὰ πράγματα ὀρθῶς. Οὐδέποτε τεταραγμένη συνείδησις οὐδὲ πνεῦμα διεστραμμένον θὰ ἐννοήσωσι τὴν ἱστορίαν.

— Διὰ τοῦτο δὲ ἴσως, παρετήρησεν ἐκείνη, δὲ πρέπει νὰ γράφεται ἡ ἱστορία ἐξ ἀπομνημονευμάτων, διότι πάντα σχεδὸν εἶνε ἔργα τῶν συγχρόνων προλήψεων ἢ παθῶν. Εἶνε συρμὸς σήμερον ν' ἀναδιφῶνται ὅλ' αὐτὰ ἐπιμελῶς, καὶ νὰ συνάγωνται πανταχόθεν λεπτομέρειαι γεγονότων σχεδὸν ἀγνώστων, ἅτινα οὐδ' ἀξίζουσι νὰ γείνωσι γνωστά.

— Ἀληθῶς· ἔχετε δίκαιον, ἀπήντησεν ὁ μαρκήσιος· ἐὰν ὁ ἱστορικός, ἀντὶ νὰ διατηρῇ τὴν πίστιν αὐτοῦ καὶ τὴν πρὸς τὰ μεγάλα λατρείαν του, παρασύρεται ἢ περισπᾶται ὑπὸ τῶν μικρῶν, ἡ ἀλήθεια καταλύζεται ὑπὸ τῆς πραγματικότητος.

Τὰς διαλέξεις ταύτας, τὰς ἀτόπους ἴσως ἐν μυθιστορήματι, ἀναφέρομεν μόνον διότι εἶνε ἀναγκαῖαι, ἵνα κατανοηθῇ ἡ σοβαρότης καὶ ἡ κατ' ἐπιφάνειαν γαλήνη τῶν σχέσεων, αἵτινες συνέδεσαν ἐν τῷ Πύργῳ τοῦ Σεβὰλ τὸν πολυΐστορα σοφὸν καὶ τὴν ταπεινὴν ἀναγνώστριαν, καίτοι ἐκ παντὸς τρόπου ἐμερίμνα ὁ δοὺξ νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς θύματα τῆς νεότητος καὶ τοῦ ἔρωτος. Ὁ Μαρκήσιος συνῃσθάνθη, ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὴν Καρολίναν, οὐ μόνον ἐξ ἐνθουσιασμοῦ, ἐξ ὀνειροπολήσεως καὶ ἐκ τῆς ἐνδομύχου αὐτοῦ ἀνάγκης ν' ἀναγάγῃ εἰς ἰδεώδη περιωπὴν τὴν καλλονὴν καὶ τὴν χάριν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ λογικοῦ ἔτι, ἐκ τῆς κρίσεως αὐτῆς καὶ τῆς βεβαιότητος ὅτι εὗρε τέλος τὸ ἰδεῶδες ἐκεῖνο. Οὕτω δὲ ἐσώθη ἡ Καρολίνα. Ἐπέβαλε τὸ σέβας τῆς ἀληθοῦς αὐτῆς ἀξίας, καὶ ὁ μαρκήσιος δὲν ἐφοβήθη πλέον μὴ παρασυρθῇ ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ τοῦ ἐγωϊσμοῦ.

Ὁ δοὺξ ἐξεπλάγη μεγάλως τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκ τοῦ ἀπροσδοκήτου αὐτοῦ ἀποτελέσματος τῆς οἰκειότητός των. Ὁ ἀδελφός του εἶχε θεραπευθῇ, ἦτο εὐδαίμων, καὶ ἐφαίνετο νικήσας τὸν ἔρωτα δι' αὐτῶν καὶ μόνων τῶν δυνάμεων τοῦ ἔρωτος. Ἀλλ' ὁ δοὺξ ἦτο εὐφυὴς καὶ ἐνόησεν. Κατελήφθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὑπὸ σπουδαίου πρὸς τὴν Καρολίναν σεβασμοῦ. Αἱ ἀναγνώσεις αὐτῆς ἤρχισαν νὰ τῷ ἐμπνέωσι ἐνδιαφέρον, καὶ βαθ-

μηδόν, ἀντὶ ν' ἀποκοιμᾶται ἀπὸ τῶν πρώτων σελίδων, ἠθέλησε ν' ἀναγινώσκῃ καὶ αὐτὸς καὶ νὰ μεταδίδῃ τὰς ἐντυπώσεις του. Οὐδεμίαν μὲν αὐτὸς εἶχε πεποίθησιν, ἀλλὰ συνεκινεῖτο ὅμως καὶ παρεφέρετο ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως τῶν ἄλλων. Ὀλίγα σοβαρὰ πράγματα εἶχεν ἀναγνώσει κατὰ τὸν βίον του, ἀλλ' εἶχε θαυμασίως ταμιεύσει ἐν τῇ μνήμῃ του χρονολογίας καὶ κύρια ὀνόματα, καὶ εἰς τὸ ἀραιὸν αὐτῆς δίκτυον προσηρμόθησαν τὰ νήματα τῶν γνώσεων τοῦ ἀδελφοῦ του. Οὐδὲν ἄλλο ἦτο ξένον εἰς αὐτὸν ἢ μόνον ἡ λογικὴ καὶ βαθεῖα ἔννοια τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Καὶ εἶχε μὲν προλήψεις· ἀλλὰ τὸ κάλλος τῆς μορφῆς εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν δύναμιν νὰ τὰς κατασιγάζῃ, καὶ μία εὔγλωττος σελίς, εἴτε τοῦ Βοσσουέτου ἦτο εἴτε τοῦ Ῥουσώ, ἐνέπνεον εἰς αὐτὸν ἴσον ἐνθουσιασμόν.

Οὕτω δὲ ἠσθάνθη καὶ αὐτὸς εὐχαρίστησιν ἐκ τῶν διατριβῶν τοῦ μαρκησίου καὶ τῆς μετὰ τῆς δεσποινίδος Σαὶν-Ζενὲ ἀναστροφῆς, καὶ—τὸ κάλλιστον πάντων—ἔπαυσε θεωρῶν τὴν Καρολίναν ὡς γυναῖκα, ἀφ' ἧς ἡμέρας κατενόησε τὰ πρὸς αὐτὴν αἰσθήματα τοῦ ἀδελφοῦ του. Εἶχε μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς αἰσθανθῆ συγκίνησίν τινα πλησίον αὐτῆς, ἐπὶ τινας ἡμέρας, καὶ ἡ ἀλήθεια κατέλαβεν αὐτὸν ἐνῶρα πείσματος καὶ πυρετοῦ. Ἀλλ' ἀπέβαλε πάραυτα πάντα κακὸν διαλογισμόν, καὶ βλέπων ὅτι ὁ μαρκήσιος, μετὰ φοβερὸν παροξυσμὸν ζηλοτυπίας, ἀνέλαβε πάλιν πᾶσαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην του, ἐγνώρισε, πρῶτον τότε ἐπὶ ζωῆς του, ἀληθινὴν καὶ ἀγαθὴν φιλίαν πρὸς γυναῖκα.

Τὸν Ἰούλιον μῆνα ἔγραφεν ἡ Καρολίνα πρὸς τὴν ἀδελφήν της:

«Μὴν ἀνησυχῇς. Πρὸ πολλοῦ δὲν ἐπιτηρῶ πλέον τὸν ἀσθενῆ, διότι ὁ ἀσθενὴς ποτέ του δὲν ἦτο τόσον καλὰ εἰς τὴν ὑγείαν του. Ἀλλὰ διετήρησα πάντοτε τὴν συνήθειάν μου νὰ ἐξυπνῶ τὸ θέρος πρωΐ, κ' ἔχω πάντοτε τὴν πρωΐαν πολλὰς ὥρας ἐργασίας, ἀφοῦ μοῦ ἐπέτρεψε νὰ συνεργάζωμαι μαζῇ του. Κοιμᾶται τώρα πολὺ καλά, διότι ἀποσύρεται εἰς τὰς δέκα. Ἔχω δὲ κ' ἐγὼ τὴν ἄδειαν νὰ κάμνω τὸ ἴδιον. Ἔχω μάλιστα συχνότατα πολύτιμα ἐλευθερίας διαστήματα ἐντὸς τῆς ἡμέρας. Ἡ γειτονεία τῶν λουτρῶν τοῦ Ἐβώ καὶ ἡ ὁδὸς τοῦ Βισὺ μᾶς φέρουν κόσμον καθ' ἣν ὥραν ἡ μαρκησία συνείθιζεν ἐν Παρισίοις νὰ μὴ δέχεται κανένα, τοῦτο δέ, μολονότι λέγει ὅτι τὴν κουράζει καὶ τὴν ταράττει, τὴν θέλγει ὅμως πραγματικῶς. Ἡ μεγάλη της ἀνταπόκρισις πάσχει ἐκ τούτου, ἀλλ' ἡ ἀνταπόκρισις αὐτὴ ἠλαττώθη αὐτομάτως μετὰ τὸ σχέδιον ἐκεῖνο περὶ τοῦ γάμου τοῦ Μαρκησίου. Τὸ σχέδιον αὐτὸ τοσοῦτον ἀπασχολεῖ τὴν κυρίαν Βιλλεμέρ, ὥστε αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἀνακοινώσῃ ἢ νὰ ὑπαινιχθῇ τὸ πρᾶγμα εἰς ὅλους της τοὺς καλοὺς φίλους. Ἔπειτα σκέπτεται, ἀναγνωρίζει ὅτι εἶνε ἀφροσύνη νὰ γίνεται τόσος περὶ αὐτοῦ λόγος, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσδοκᾷ τὴν ἐχεμυθίαν παρὰ τόσων ἀνθρώπων, καὶ ῥίπτομεν εἰς τὸ πῦρ τὰς ἐπιστολὰς τὰς ὁποίας μοῦ ὑπηγόρευσεν ἤδη. Διὰ τοῦτο μοῦ λέγει συχνάκις: «Καλλίτερα νὰ μὴ γράψωμεν. Προτιμῶ νὰ σιωπήσω, παρὰ νὰ μὴ κάμω λόγον περὶ πράγματος τὸ ὁποῖον μ' ἐνδιαφέρει».

«Ὅταν ἔχῃ ἐπισκέψεις, μοῦ κάμνει νεῦμα ὅτι δύναμαι ν' ἀπέλθω εἰς ἐντάμωσιν τοῦ μαρκησίου, διότι γνωρίζει ἤδη ὅτι τοῦ κρατῶ σημειώσεις. Ἀφ' οὗ παρῆλθεν ἡ ἀσθένειά του, δὲν ἐνόμισα ὅτι ἔπρεπε νὰ κρύψω τόσον ἁπλοῦν πρᾶγμα, καὶ ἡ μαρκησία μοῦ γνωρίζει χάριν, ὅτι ἀνακουφίζω τὸν υἱόν της κατὰ τὴν ἐργασίαν του. Εἶνε πολὺ περίεργος νὰ μάθῃ τί εἶνε τὸ ἀπόκρυφον αὐτὸ σύγγραμμα. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει κίνδυνος νὰ τῆς μαρτυρήσω τίποτε, ἀφοῦ κ' ἐγὼ ἡ ἰδία δὲν ἔχω τὴν ἐλαχίστην περὶ αὐτοῦ ἰδέαν. Γνωρίζω μόνον, ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας, καὶ εἰδικώτερον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ῥισελιέ. Ἀλλ' εἶνε περιττὸν νὰ σοῦ εἰπῶ ὅτι προαισθάνομαι ἀπὸ τοῦδε μεγίστην διαφωνίαν μεταξὺ μητρὸς καὶ υἱοῦ ἐπὶ πολλῶν σπουδαίων πραγμάτων.

«Μὴ μὲ λυπῆσαι, ὅτι ἀνέλαβον ἔργον διπλοῦν, καὶ ἀπέκτησα, ὡς λέγεις, δύο κυρίους ἀντὶ ἑνός. Τὸ πρὸς τὴν μαρκησίαν χρέος μου εἶνε ἱερὸν καὶ τὸ ἐκτελῶ μετὰ στοργῆς. Τὸ πρὸς τὸν μαρκήσιον εἶνε καθῆκον εὐχάριστον, καὶ τὸ ἐκπληρῶ μετὰ τοῦ σεβασμοῦ ἐκείνου περὶ οὗ συχνάκις σοῦ ὡμίλησα. Χαίρω πιστεύουσα ὅτι συνετέλεσα εἰς θεραπείαν του, ὅτι κατώρθωσα νὰ τὸν νοσοκομήσω χωρὶς νὰ τὸν φέρω εἰς ἀδημονίαν, καὶ νὰ τὸν πείσω σιγὰ σιγὰ ὅτι ἔπρεπε νὰ ζήσῃ, ὡς ὀφείλουσι νὰ ζῶσι πάντες διὰ νὰ ἦνε ὑγιεῖς. Μετεχειρίσθην δὲ ὡς ὅπλα μου αὐτὸ τὸ πρὸς τὴν ἐργασίαν πάθος του, καὶ τοῦ ἀπέδειξα ὅτι ἡ νόσος του ἠδύνατο νὰ ζημιώσῃ μεγάλως τὸ συγγραφικόν του τάλαντον, καὶ ὅτι δὲν ἐπίστευα εἰς τὴν διανοητικὴν διαύγειαν τοῦ πυρετοῦ. Δὲν φαντάζεσαι πόσον ἀγαθὸς ὑπῆρξε πρὸς ἐμέ, πῶς ἠνέχθη τὰς νουθεσίας καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς ἐπιτιμήσεις τῆς κυρίας ἀδελφῆς σου, πόσον μ' ηὐχαρίστησε διὰ τὸ πρὸς αὐτὸν ἐνδιαφέρον μου, καὶ πῶς ὑπετάχθη εἰς ὅλας μου τὰς παραγγελίας. Κατήντησε νὰ μὲ συμβουλεύεται ἐπὶ τραπέζης τί πρέπει νὰ φάγῃ, καὶ ὅταν περιπατοῦμεν, ἀφίνεται, ὡς παιδίον, νὰ τὸν ὁδηγῶμεν ἐγὼ καὶ ὁ δοῦξ. Εἶνε ὡραία ψυχή, σὲ βεβαιῶ, καὶ καθ' ἑκάστην ἀνακαλύπτω νέας ἀρετάς του. Τὸν εἶχα νομίσει κἄπως ἰδιότροπον καὶ πολὺ ἐπίμονον. Ὁ ταλαίπωρος! Ἦσαν ὅλα ἀποτελέσματα τῆς ἐπαπειλούσης αὐτὸν κρίσεως. Τοὐναντίον ἔχει ἔκτακτον προσήνειαν καὶ ὁμαλότητα χαρακτῆρος, τὸ δὲ θέλγητρον τῆς ἀναστροφῆς του δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ εἰμὴ μὲ τὸ κάλλος τῶν ῥείθρων τῆς κοιλάδος μας, ἅτινα διαυγῆ πάντοτε καὶ ἄφθονα, ἔχουσι μὲν ὁμαλὸν καὶ ἰσχυρὸν τὸ ρεῦμα των ἀλλ' οὐδέποτε ὀργίλον ἢ ἰδιότροπον. Ἂν δὲ ἐξηκολούθουν τὴν παρομοίωσιν, ἠδυνάμην νὰ εἰπῶ, ὅτι τὸ πνεῦμά του ἔχει ἐπίσης ὄχθας ἀνθηρὰς καὶ χλοερὰς ὁάσεις, ὅπου δύναταί τις νὰ σταθῇ καὶ νὰ ῥεμβάσῃ γοητευτικῶς, διότι ὁ μαρκήσιος εἶνε ποιητής,... καὶ ἐκπλήττομαι πάντοτε, ὅτι ὑπέταξε τὰς ὁρμὰς τῆς φαντασίας του εἰς τὰς αὐστηρὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἱστορίας».

«Ἰσχυρίζεται δὲ ἄλλως ὅτι ἐγὼ ἔκαμα αὐτὴν τὴν ἀνακάλυψιν, καὶ ὅτι ἀρχίζει νὰ τὸ παρατηρῇ καὶ αὐτός. Πρό τινων ἡμερῶν παρετηροῦμεν ἐντὸς χαράδρας, ἐγκαρσίας εἰς τὴν κοίτην τοῦ Σάρ, τὴν ὡραιότητα τῶν λειμώνων, τοὺς ὁποίους ἐπλήρουν αἶγες καὶ πρόβατα. Ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς ἀποτόμου ταύτης φάραγγος ἐγείρονται ὑπεράνω τοῦ ὀροπεδίου ὀδοντωταί τινες βράχων κορυφαί, ἀποτελοῦσαι σχετικῶς πρὸς τὸ βαθύτερον ἔδαφος, ἱκανῶς ὑψηλὸν ὄρος, οὗτινος οἱ ὡραῖοι ἰότεφροι βράχοι ἀποκρύπτουσι τὴν πέραν ἐπίπεδον χώραν. Τοιουτοτρόπως δὲν βλέπει τις ἐντεῦθεν τὰ ὑψηλὰ μέρη τῶν ὀροπεδίων, καὶ δύναται νὰ ὑποθέσῃ ὅτι εὑρίσκεται εἰς γωνίαν τινὰ τῆς Ἑλβετίας. Αὐτὸ τοὐλάχιστον μοῦ λέγει ὁ Κ. Βιλλεμέρ, παρηγορῶν με διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἡ μαρκησία θέλει νὰ χαλινώσῃ τοὺς θαυμασμούς μου.— Μὴν ἀνησυχῆτε δι' αὐτό, μοῦ ἔλεγε, καὶ μὴ φαντάζεσθε ὅτι πρέπει τις νὰ εἴδε πολλὰ μεγάλα πράγματα διὰ νὰ ἔχῃ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν αἴσθησιν τοῦ μεγαλείου. Τὸ μεγαλεῖον ὑπάρχει πανταχοῦ δι' ὅσους τὸ ἔχουν ἐντός των. Δὲν εἶνε δὲ τὸ αἴσθημά των αὐτὸ φαντασίας πλάνη, ἀλλ' ἀληθὴς ἀποκάλυψις τοῦ ὑπάρχοντος ἐν τῇ φύσει μεγαλείου, τὸ ὁποῖον εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκπεφρασμένον. Αἱ ἀμβλεῖαι αἰσθήσεις ἔχουσιν ἀνάγκην ἀποτόμου ἐκδηλώσεως τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἄνθρωποι, μεταβαίνοντες εἰς Σκωτίαν πρὸς ἀναζήτησιν τῶν περιγραφῶν τοῦ Οὐώλτερ Σκότ, δὲν τὰς εὑρίσκουσι καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ ποιητὴς ὑπερετίμησε τὴν χώραν του. Καὶ ὅμως αἱ εἰκόνες του ὑπάρχουσιν ἐκεῖ, εἶμαι βέβαιος, καὶ ἂν σεῖς μεταβῆτε εἰς τὴν Σκωτίαν θὰ τὰς εὑρῆτε ἀμέσως.

«Τοῦ ὡμολόγησα, ὅτι τὸ ἄπειρον τῆς πραγματικότητος μεγαλεῖον εἶχεν ἀνεξήγητον δι' ἐμὲ θέλγητρον, καὶ ὅτι ἔβλεπον συχνάκις εἰς τῶνειρόν μου ὄρη ἀνυπέρβατα καὶ δυσθεώρητα βάραθρα, ὅτι ἐνώπιον εἰκόνος παριστώσης τοὺς φοβεροὺς καταρράκτας τῆς Σουηδίας ἢ τοὺς πλανήτας ὄγκους τῆς παγερᾶς θαλάσσης, ἠσθανόμην ὀπτασίας ἐξάλλους, αἵτινες μὲ παρέσυραν ἀδέσμευτον διὰ τοῦ ἀπείρου, καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀφήγησις μακρᾶς ὁδοιπορίας, τῆς ὁποίας νὰ μὴ ἐλυπούμην ὅτι δὲν μετέσχον μ' ὅλους αὐτῆς τοὺς κινδύνους καὶ τὰς ταλαιπωρίας.

«Καὶ ὅμως, μὲ εἶπεν, ἐνώπιον τοῦ μικροῦ αὐτοῦ καὶ μαγευτικοῦ τοπείου, ἐφαίνεσθε πρὸ μικροῦ εὐτυχεστάτη καὶ ἀληθῶς εὐχαριστημένη. Μήπως ἔχετε ἀνάγκην σφοδρῶν συγκινήσεων καὶ ἐκπλήξεων μᾶλλον, ἢ ἠρέμου καὶ ἀσφαλοῦς εὐχαριστήσεως; Ἰδέτε πόσον ὡραία εἶνε ἡ γαλήνη! Ἰδέτε πῶς ἡ ὥρα αὐτὴ τῶν τελευταίων τοῦ φωτὸς ἀνταναακλάσεων τὰς ὁποίας διαστίζουσιν αἱ ἐπερχομέναι σκιαί, αἱ ἀτμώδεις αὐταὶ ἀναθυμιάσεις αἵτινες θωπεύουσι τὰς πλευρὰς τῶν βράχων, τὸ ἀκίνητον αὐτὸ φύλλωμα τὸ ὁποῖον φαίνεται ὡς νὰ ῥοφᾷ σιωπηλῶς τὰς ἐσχάτας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, πῶς ὅλη αὐτὴ ἡ γαληνιαία καὶ σιωπηλὴ σκηνὴ εἶνε ἡ ἀληθὴς ἔκφρασις τοῦ ἐν τῇ φύσει καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ! Κ' ἐγὼ ὅλ' αὐτὰ δὲν τὰ ἐγνώριζα! Πρὸ μικροῦ μόλις τὰ παρετήρησα. Ἔζων ἐντὸς κονιορτοῦ, ἐντὸς θανάτου, ἐντὸς ἀφῃρημένων θεωριῶν. Ἀνέπλαττον ἐν ὀνείροις τὰς εἰκόνας τῆς ἱστορίας, τὴν φαντασμηγορίαν τοῦ παρελθόντος. Εἴδον ἐνίοτε παραπλέοντα εἰς τὰ βάθη τοῦ ὁρίζοντος τὸν στόλον τῆς Κλεοπάτρας. Ἐνόμισα ὅτι ἤκουσα ἐν τῇ σιγῇ τῶν νυκτῶν τὸ πολεμικὸν σάλπισμα τοῦ Ρονσεβώ. Ἀλλ' ἦσαν ὅλα ὄνειρα. Ἡ πραγματικότης ἐσιώπα. Ἀφότου σᾶς εἶδα νὰ παρατηρῆτε σιωπηλὴ τὸν ὁρίζοντα, καὶ τὸ ἦθος σας νὰ ἐκφράζῃ ἀνεκλάλητον εὐχαριστησιν, ἀνηρώτησα ἐμαυτὸν ποῖον ἄρα γε εἶνε τὸ μυστήριον τῆς χαρᾶς σας, καὶ — ἃς σᾶς τὸ ὁμολογήσω — ὁ ἀσθενής σας ἐζηλοτύπησε τὴν εὐχαριστησίν σας. Ἤρχισε καὶ αὐτὸς νὰ θεωρῇ ἀνησύχως,... καὶ εἶδεν ἐπὶ τέλους καὶ ἀνεγνώρισεν ὅτι ἠγάπα καὶ αὐτὸς ὅ,τι καὶ σεῖς ἀγαπᾶτε.»

«Ἐννοεῖς, ὅτι ὁμιλῶν τοιουτοτρόπως, ἀγαπητή μου ἀδελφή, ὁ μαρκήσιος ἔλεγε τρομερὰ ψεύματα, διότι ἐξ ὅλων του τῶν παρατηρήσεων καὶ ἐξ ὅλων του τῶν τρόπων φαίνεται ὅτι ἔχει ἀληθῆ καλλιτέχνου ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὴν φύσιν καὶ πρὸς πᾶν τὸ ὡραῖον. Ἀλλ' ἡ εὐγνωμοσύνη του τὸν καθιστᾷ τόσον ἀγαθὸν πρὸς ἐμέ, ὥστε ψεύδεται καλῇ τῇ πίστει, καὶ φαντάζεται ὅτι μοῦ ὀφείλει τι νέον τοῦ διανοητικοῦ του βίου.»

Ἕπεται συνέχεια.

Στρατιώτης Ῥωμαῖος, ἔχων σπουδαίαν δίκην, παρεκάλεσε τὸν Αὔγουστον Καίσαρα νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ διέταξεν ἕνα τῶν περὶ αὐτόν, ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς δίκης. Ἀλλ' ὁ στρατιώτης, μηδόλως ἐκ τούτου εὐχαριστηθείς, ἀπετόλμησε νὰ τῷ εἴπῃ· «Δέσποτα, ὅταν σὺ διεκινδύνευες ἐν Ἀκτίῳ, ἐγὼ δὲν προσηνέχθην ὁμοίως· ἐπολέμησα αὐτοπροσώπως καὶ δὲν ἔστειλα ἀντικαταστάτην.»

ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΗΜΩΝ ΣΧΟΛΕΙΑ

Β'

Θλῖψις καὶ ἀγανάκτησις καταλαμβάνει πάντα Ἕλληνα, οὗτινος δὲν ἀπημβλύνθη ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία, βλέποντα ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν τῶν ἐπιθεωρητῶν τὴν ἀπαιδευσίαν καὶ ἀπογοήτευσιν τῶν δημοδιδασκάλων, τὴν ἐξουδένισιν, τὴν ἔνδειαν, τὴν παντοδαπὴν αὐτῶν ὑποχειριότητα, τὴν σαθρότητα καὶ δυσωδίαν καὶ παντελῆ ἐγκατάλειψιν τῶν διδακτηρίων, τὴν ἄστοργον ἀμεριμνησίαν περὶ παντὸς διδακτικοῦ σκεύους τὴν ἀτάσθαλον ἐπιδρομὴν τῆς πολιτικῆς εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν.

Ἀλλ' ἀποθάρρυσιν βαθεῖαν, ἀλλ' αὐτόχρημα ἀπελπισίαν αἰσθάνεται ὁ βλέπων μὲ ποίαν ἀπάθειαν ὑπεδέξατο τὴν φοβερὰν ταύτην ἀποκάλυψιν τὸ ἔθνος, ἡ δημοσιογραφία, τὸ κοινοβούλιον ἡμῶν. «Σχολεῖα δὲν ἔχομεν!» ἠκούσθη ὀξεῖα κραυγὴ καὶ οὐδεὶς ἐταράχθη· μικρὸς λίθος ἂν ῥιφθῇ εἰς τὸ ὕδωρ ταράσσει τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ σχηματίζων ὑγρὸν κινητὸν κύκλον· ἀλλ' ἐφάνη καταρρέουσα αἴφνης ἡ ἀκρόπολις τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὰ κρημνισθέντα αὐτῆς τείχη οὐδ' ἀφρὸν ἐπροξένησαν εἰς τὴν νεκρὰν αὐτὴν θάλασσαν, ἥτις καλεῖται κοινὴ γνώμη. Αἱ ἐφημερίδες, ἐκτὸς μιᾶς ἢ δύο, αἱ ἄλλαι πᾶσαι, οὐδὲ γραμμήν, οὐδ' ἐπιφώνημα ἓν ἐθυσίασαν ὑπὲρ τῶν σχολείων, περὶ ὧν ὁ Ἰούλιος Σίμων εἶπε: «ὁ ἔχων τὰ καλλίτερα σχολεῖα λαὸς εἶνε πρῶτος λαός· ἂν δὲν εἶνε σήμερον θὰ εἶνε αὔριον·» ἢ ὁ Μαρτῖνος Λούθηρος: «Ἡ εὐτυχία τοῦ κράτους δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ *τῆς ἀφθονίας τῶν προσόδων*, τῆς στερρότητος τῶν ὀχυρωμάτων καὶ τῆς καλλονῆς τῶν οἰκοδομῶν. Ἡ ἀπόκτησις πολιτῶν ἐγγραμμάτων, τιμίων, πεφωτισμένων εἶνε τὸ πρῶτον αὐτοῦ συμφέρον, ἡ σωτηρία αὐτοῦ καὶ ἡ δύναμις.» Ἡ δὲ Βουλή; Αὕτη ἔπραξε κάτι τι. Τὴν ἐπαύριον τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐκθέσεων τούτων ἐντὸς τοῦ Βουλευτηρίου ἠκούσθη φωνὴ προτείνουσα ... τὴν κατάργησιν πολλῶν δημοτικῶν σχολείων. Οὐδεὶς δὲ διέκοψεν αὐτήν, οὐδεὶς διεμαρτυρήθη!.. Χάριν τῆς σωτηρίας, πάντως, τῆς πατρίδος, ἔκαμε τὴν πρότασιν ταύτην ὁ ῥήτωρ, καὶ χάριν ταύτης οἱ ἄλλοι βουλευταὶ δὲν εὑρίσκουσι καιρὸν νὰ μεριμνήσωσι περὶ τῶν σχολείων· ἂν δὲν ἦσαν τόσον ἀπασχολημένοι, θὰ ἐφρόντιζον· δὲν πταίουν αὐτοί, πταίει ἡ φιλοπατρία των.

Ἡ τοιαύτη φιλοπατρία μοὶ ἐνθυμίζει τὰ ἑξῆς σωφρονέστατα τοῦ Σμάϊλς: «Ὅ,τι καλεῖται σήμερον φιλοπατρία εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον χυδαῖον σύμφυρμα μικρολογίας ... Ἡ ψευδὴς αὕτη φιλοπατρία ἐκδηλοῦται δι' ἐθνικῶν δεισιδαιμονιῶν καὶ ματαιοδοξιῶν. Δὲν δεικνύεται διὰ τῶν ἔργων ἀλλὰ διὰ τῆς κομποῤῥημοσύνης· χειρονομεῖ, ἐκπέμπει κραυγὰς καὶ ἀπελπιστικὰς ὠρυγάς... Τοιαύτη φιλοπατρία εἶνε ἴσως μία τῶν μεγαλειτέρων ἀρῶν ἐξ ὧν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπισκήψωσιν ἐπὶ χώρας τινός.»

Ἀλλὰ παρὰ τοὺς ἀπαθεῖς καὶ ἀδιαφόρους εἰσὶ καὶ οἱ σφόδρα ἀλγοῦντες ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ τῶν σχολείων ἡμῶν καταστάσει, διότι κατανοοῦσι ὅτι τὸ σχολεῖον διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἰδίως διὰ τοὺς κρισιμωτάτους οὓς διανύομεν χρόνους εἶνε τὸ ὁπλοποιεῖον ἐξ οὗ θὰ ὁπλισθῶμεν οἱ Ἕλληνες πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἰδεώδους, ὅτι ἡ ἀνοχὴ τοῦ κακοῦ σημαίνει τοῦτ' αὐτὸ συνέχισιν τοῦ κακοῦ καὶ ἡ ἀδιαφορία ἰσοδυναμεῖ πρὸς προδοσίαν τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ τοιοῦτοι φιλοπάτριδες ἐρωτῶσι βεβαίως:

«Ἄρδην εἶνε κατεστραμμένη ἡ δημοτικὴ παίδευσις ἡμῶν; οὐδεμία ἐλπὶς ἀνορθώσεως αὐτῆς ὑπολείπεται;

Οὐχί, δὲν εἶνε ἄρδην κατεστραμμένη καὶ δυνατὸν νὰ ἀνορθωθῇ. Ἴδωμεν, ἐν πρώτοις, ὁποῖα μέσα προτείνουσιν οἱ ἐπιθεωρηταὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων.

«Ἐν Ἀγγλίᾳ, σημειοῖ ὁ κ. Χ. Παπαμάρκου, παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῶν ναυτικῶν παράκειται καὶ ἄλλη ναυτικὴ ἀρχὴ σπουδαιοτάτη, τὸ ναυαρχεῖον, ἔνθα οἱ τῶν ναυτικῶν εἰδήμονες ἄνδρες, ἀπαρασάλευτοι ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τῆς ἑκάστοτε ἐπικρατούσης, τὴν ἐπιμέλειαν τῶν κατὰ τὸ ναυτικὸν ἔργον ἔχουσιν. Τοῦτο δὲ διότι καλῶς σύνοιδεν ἡ Ἀγγλία ὅτι τὸ ναυτικὸν εἶνε τὸ ἀμεσώτατον ὄργανον τῆς ἐκφάνσεως τῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ τὸ ἰσχυρότατον μέσον τῆς συγκροτήσεως τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἀμειώτου παρατάσεως τῆς ὀλβιότητος αὐτῆς. Εἶναι δι' ἡμᾶς, — ὡς πέποιθα — ἡ ἐκπαίδευσις ὅ,τι εἶνε διὰ τὴν Ἀγγλίαν τὸ ναυτικόν... Ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Ἐκπαιδεύσεως δέον νὰ συσταθῇ *γενικὴ ἐκπαιδευτικὴ ἀρχὴ* ἐκ τῶν ἐν τῷ ἑλληνικῷ κράτει τιμιωτάτων καὶ ἐμπειροτάτων καὶ ἀνωτάτων τῆς ἐκπαιδεύσεως λειτουργῶν συγκεκροτημένη, ὅλως ἄθικτος ὑπὸ τῆς πολιτικῆς καὶ ἀπαρασάλευτος ὑπὸ τῶν συχνοτάτων αὐτῆς περιδινήσεων καὶ μεταβολῶν... ἄλλως οὔτε ἡ ἀντιγραφὴ ἔστω καὶ τῶν σοφωτάτων ἐκπαιδευτικῶν νόμων τῶν ἄλλων ἐθνῶν οὔτε καὶ τῶν ἀληθεστάτων ἐκπαιδευτικῶν ἐμπνεύσεων ἡ διάδοσις, οὔτε τῶν ἐποπτῶν ἡ ἐπιθεώρησις, οὔτε τῆς κυβερνήσεως αἱ ἐπιτιμήσεις ἢ αἱ βραβεύσεις δύνανταί ποτε γενναῖόν τι καὶ λυσιτελὲς νὰ καταπράξωσιν ἐν τῇ βελτιώσει τῆς ἐκπαιδεύσεως... Ἡ ἐνέργεια αὐτῆς θὰ εἶνε παρομοία τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ δενδροκόμου ἐκείνου, ὅστις ἀντὶ νὰ περικόψῃ καὶ κατακαύσῃ καὶ ἐκσπάσῃ τὰ σαπρὰ καὶ ἐπιῤῥώσῃ καταρδεύων καὶ πολλαχῶς θεραπεύων τὰ ὑγιᾶ τῆς ῥίζης τοῦ κατασεσηπότος δένδρου μετὰ στοργῆς καὶ ἐπιμελείας περικείρει τὰ ἑκάστοτε

κιτρινίζοντα φύλλα καὶ καταθλᾷ τὰ ξηραινόμενα κλωνάρια αὐτοῦ, ματαίως οὕτω τὴν ὑγείαν τοῦ ὅλου δένδρου ἐπιδιώκων καὶ ἀνωφελῶς ἐπὶ τῇ μὴ ἐμφανίσει αὐτῆς δυσανασχετῶν... Ἐὰν τοῦτο δὲν γείνῃ πάντα τὰ λοιπὰ ὡς ἀνωφελῆ ὅλως εἶνε περιττά.»

Εἶτα ὁ κ. Παπαμάρκου προτείνει κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς Γαλλίας καὶ Γερμανίας νὰ συσταθῶσι *τοπικαὶ ἐκπαιδευτικαὶ ἀρχαὶ* ἐν ἑκάστῃ Νομαρχίᾳ «ἐπίσης ἐκ τιμίων καὶ τῶν σχολικῶν εἰδημόνων ἀνδρῶν συγκεκροτημέναι ὅλως μὲν ὑπὸ τῶν κυμάνσεων καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς πολιτικῆς ἀνεξάρτητοι, ἐκ τῆς παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ δὲ μόνον τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐνιδρυμένης γενικῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀρχῆς ἀμέσως καὶ ἀπολύτως ἐξαρτώμεναι».

Τρίτον πρὸς θεραπείαν τῆς κακῶς ἐχούσης δημοτικῆς παιδεύσεως μέσον, κατὰ τὸν κ. Παπαμάρκου, εἶνε ἡ χειραφέτησις, ἡ διδασκαλικὴ ἐκπαίδευσις, καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀνύψωσις τοῦ δημοδιδασκάλου.» Ὁ δημοδιδάσκαλος ν' ἀπαλλαγῇ πάντων τῶν πολυμόρφων ἀρχόντων αὐτοῦ, νὰ ἐξαρτᾶται δὲ μόνον ὑπὸ τῶν ἐν ἑκάστῃ Νομαρχίᾳ ἐνιδρυμένων ἐκπαιδευτικῶν ἀρχῶν αἵτινες ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἀνωτάτης ἐκπαιδευτικῆς ἀρχῆς θὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ὁμοειδοῦς καὶ κατὰ τὰς ἀληθινὰς ἐθνικὰς ἡμῶν ἀνάγκας διοργανώσεως τῶν σχολείων, περὶ τῶν ἐπωφελῶν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀληθῶς συντελούντων διδακτικῶν βιβλίων κτλ. Τότε μόνον εἶνε δυνατὸν ἡ ἐν τῷ νόμῳ ἀναγεγραμμένη καταναγκαστικὴ καὶ καθολικὴ τοῦ ἔθνους παιδεία νὰ γείνῃ πράγματι τοιαύτη. Κατὰ τὸν νόμον ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ καταγγέλλῃ εἰς τὸν δήμαρχον τοὺς γονεῖς τῶν ἀπουσιαζόντων παίδων, ὁ δὲ δήμαρχος νὰ τιμωρῇ τὸν παραμελοῦντα τὰ πρὸς τὸ τέκνον αὐτοῦ καθήκοντα πατέρα. Ἀλλὰ πῶς νὰ τολμήσῃ νὰ πράξῃ τοῦτο ὁ δυστυχὴς δημοδιδάσκαλος, ἀφ' οὗ εἶνε βέβαιος ὅτι ὡς κάκιστα θὰ ἐκδιωχθῇ τῆς θέσεώς του; Ἐν ᾧ ὅταν ὁ διδάσκαλος ἐξαρτᾶται μόνον ὑπὸ τῆς ἐν ἑκάστῃ Νομαρχίᾳ ἐνιδρυμένης ἐκπαιδευτικῆς ἀρχῆς καὶ διαβιβάζῃ πρὸς ταύτην κατάλογον τῶν γονέων τῶν ἐλλιπῶς ἢ οὐδόλως φοιτώντων μαθητῶν καὶ τὸν κατάλογον τοῦτον διαβιβάζῃ ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἀρχὴ εἰς τὴν εἰσαγγελίαν, τότε τὸ κακὸν δύναται νὰ θεραπευθῇ καὶ ἡ δημοτικὴ παίδευσις νὰ γείνῃ πράγματι καταναγκαστικὴ καὶ καθολική.

Οὐ μόνον νὰ χειραφετηθῇ ἀλλὰ καὶ νὰ βελτιωθῇ πρέπει ὁ δημοδιδάσκαλος· ὅπως δὲ τοῦτο συντελεσθῇ «δέον πρῶτον αὐθωρεὶ νὰ παυθῶσι πάντες οἱ τέλεον ἄχρηστοι· δεύτερον τακτικῶς ἀνὰ πᾶν ἔτος — ἐπὶ μίαν πενταετίαν τοὐλάχιστον — νὰ φοιτῶσιν ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας ἀλλὰ κατὰ τοὺς σχολικοὺς μῆνας, εἰς τὰ ἑλληνικὰ διδασκαλεῖα καὶ πρότυπα σχολεῖα... οἱ εὐπλαστότεροι καὶ οἱ ἐπιδεκτικώτεροι βελτιώσεως δημοδιδάσκαλοι· τρίτον νὰ δοθῶσιν αὐτοῖς ἀναγνωστικὰ βιβλία σοφῶς συντεταγμένα κατὰ τὰς ἀληθεῖς ἀνάγκας τῶν ἐν ὑπαίθρῳ χώρᾳ πολιτῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ τὰς ἐθνικὰς ἀνάγκας τοῦ καθόλου ἑλληνισμοῦ.

Ὅπως δὲ κοινωνικῶς ἀνυψωθῇ ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ζῇ ὡς ἐμπρέπει σπουδαίῳ ὑπαλλήλῳ. «Μεταβληθεισῶν τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου ἂν ὁ μὲν τῶν κωμῶν δημοδιδάσκαλος δὲν λαμβάνῃ σήμερον καθαρὰς **120**, ὁ δὲ τῶν κωμοπόλεων **150** νέας δραχμὰς τοὐλάχιστον κατὰ μῆνα καὶ δὶς καὶ τακτικῶς καὶ ἀπροφασίστως καὶ ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ ἕκαστος τούτων ἐργάζεται, οὐδεμία ἐλπὶς νὰ βελτιωθῇ ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις.»

Τὴν βελτίωσιν καὶ κοινωνικὴν ἀνύψωσιν τοῦ δημοδιδασκάλου προτείνει καὶ ὁ κ. Ν. Σπαθῆς ἐπαγόμενος τάδε... Ἐν Γερμανίᾳ εἶδον λαμπρῶς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς γενναίας πρὸς τὸν δημοδιδάσκαλον ἀμοιβῆς· ἀναγινώσκων ἀδιαφόρως ποτὲ φύλλον τι τῆς *Βορειογερμανικῆς ἐφημερίδος* διέκοψα τὴν ἀνάγνωσιν μετὰ τοιοῦτόν τι χωρίον ἐν αὐτῇ: «ὁ δημοδιδάσκαλος Ἐρρῖκος Β' Κατσβὰχ ἐδίδαξε **35** μαθητάς, ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Κορράδος Δ' Κατσβὰχ ἐδίδαξεν **29**...» διαπορῶν ἂν περὶ δημοδιδασκάλων ἢ περὶ δυναστείας τινος βασιλέων ἐγένετο λόγος, ἀλλὰ ταχέως ἐπείσθην, ἐπαναλαβὼν τὴν ἀνάγνωσιν ὅτι τῷ ὄντι προὔκειτο ὁ λόγος περὶ δυναστείας δημοδιδασκάλων, καὶ δὴ φερούσης τὸ σκῆπτρον ἤτοι τὴν μάστιγα, ὑπερδιακόσια ἔτη καὶ ὅτι καλῶς ἐν τῷ γερμανικῷ ἐκείνῳ κράτει πληρωνόμενοι οἱ δημοδιδάσκαλοι ἠγάπων τὸ ἐπάγγελμα τόσον ὥστε ὁ υἱὸς διεδέχετο ἐπὶ γενεὰς τὸν πατέρα· ἐπειδὴ δ' ἐπανήρχετο κατ' ἐναλλαγὴν ἐν τῇ παρόδῳ τῶν ἐτῶν τὸ αὐτὸ κύριον ὄνομα, διέκρινον τοὺς ὁμωνύμους ἀλλήλων δι' αὔξοντος ἀριθμοῦ ὡς τὰ μέλη βασιλικῆς δυναστείας.»

Τὰ αὐτὰ συνιστᾷ καὶ ὁ κ. Π. Π. Οἰκονόμου ἐπιλέγων: «Ὁ Γερμανὸς Ἰωάννης Μύλλερος εἶπεν ὅτι διὰ νὰ ὑπάρξῃ ὀργανισμός, ἀπαιτεῖται *φῶς* καὶ *θερμότης*. Τοῦτο δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ συστήσωμεν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὡς ἀναγκαῖον ὅρον τῆς ζωῆς τῶν δημοτικῶν σχολείων. Καὶ φῶς μὲν δύναται νὰ δοθῇ εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους διὰ τῆς ἀσκήσεως, διὰ τῆς ἐκδόσεως εὐώνων καὶ εὐλήπτων βιβλίων, π. χ. φυσικῆς ἱστορίας, πινάκων φυσικῆς ἱστορίας, ἀριθμητικῆς. Θερμότης δὲ διὰ τῆς προστασίας τῆς Κυβερνήσεως κατὰ παντὸς κομματάρχου....

Περὶ δὲ τῆς ἐγκαίρου καταβολῆς τοῦ μισθοῦ τοῦ δημοδιδασκάλου προστίθησι: ἐν Βερολίνῳ εἶνε κεκανονισμένον ὅπως οἱ διδάσκαλοι ἐξαιρετικῶς πληρώνωνται τὴν προτελευταίαν ἡμέραν τοῦ μηνὸς πρῶτοι πάντων τῶν ὑπαλλήλων, διότι πο-

νοῦσιν οἱ σοφοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι διὰ τὸν διδάσκαλον καὶ δὲν ἀνέχονται ὅπως οὗτος πεινᾷ.»

Τὰ αὐτὰ περίπου ἀποφαίνονται ὅ τε κ. Χαρίσης Πούλιος καὶ ὁ κ. Παυλᾶτος.

Σπουδαιοτάτη ἐπίσης αἰτία τῆς παντελοῦς ἐκλύσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως παρ' ἡμῖν, ὡς εἴδομεν, εἶνε ἡ οἰκτρότης τῶν διδακτηρίων καὶ ἡ ἔλλειψις διδακτικῶν ὀργάνων.

Τὴν περὶ τούτων μέριμναν εἰς τὴν κυβέρνησιν συνιστῶν ὁ κ. Παπαμάρκου λέγει: «Ἡ Σ. Κυβέρνησις τὴν περὶ τούτων φροντίδα δέον ν' ἀναλάβῃ ἡ ἰδία· καιρὸς ν' ἀπελπισθῇ πλέον ἐκ τῆς φιλομουσίας καὶ τῆς γενναιότητος τοὐλάχιστον τῶν περισσοτέρων δήμων, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς διαιρέσεως αὐτῶν πτωχοὶ ὄντες ἀδυνατοῦσι... νὰ ὑποστῶσι τὴν δαπάνην τὴν ἀπολύτως ἀπαιτουμένην πρὸς οἰκοδόμησιν ἰδίων διδακτηρίων εἰς ἑκάστην κώμην καὶ προμήθειαν καὶ συντήρησιν καταλλήλων καὶ ἐπαρκῶν διδακτικῶν ὀργάνων... Τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχουσι καὶ οἱ κ. Ν. Σπαθῆς, Χ. Πούλιος, Ἰ. Κ. Κοφινιώτης, Ἐ. Κούσης καὶ Π. Παυλᾶτος, ὅστις προτείνει τὴν σύστασιν ταμείου τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως σκοποῦντος τὴν ἀνέγερσιν διδακτηρίων, τὴν προμήθειαν σκευῶν, ὀργάνων βιβλίων κλπ. τὴν πληρωμὴν τοῦ μισθοῦ τῶν ἐπιθεωρητῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων, τὴν πληρωμὴν τοῦ μισθοῦ τῶν δημοδιδασκάλων καὶ τὴν διατήρησιν παιδαγωγικοῦ συγγράμματος.

Ἄλλο μέσον προτεινόμενον πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἡμῶν εἶνε νὰ διαταχθῇ ὡς θεσμὸς ἐνεργὸς ἐν τῷ Κράτει ἡ *καθολικὴ ἐκπαίδευσις* ἥτις ἐπειδὴ κατ' ἀνάγκην συνεπάγεται τὴν ἀναγκαστικὴν παίδευσιν νὰ ληφθῶσι τοιαῦτα μέτρα ὥστε νὰ μὴ εἶνε δυνατὸς ὁ ἐμπαιγμὸς τῶν νόμων τοῦ Κράτους.

Πρὸς τοῦτο δὲ ὁ μὲν κ. Χ. Παπαμάρκου προτείνει ὅπως ἡ παρὰ τῆς Νομαρχίας ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ — κατὰ τὸ προτεινόμενον ὑπ' αὐτοῦ σύστημα—συνεννοουμένη μετὰ τῆς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς ἐκβιάζῃ τοὺς δυστροποῦντας ἢ ἀπειροκάλους γονεῖς εἰς τὴν συμμόρφωσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς νόμους τοῦ Κράτους· οἱ δὲ κκ. Ν. Σπαθῆς, Π. Οἰκονόμος, Χ. Πούλιος, Ἰ. Κοφινιώτης καὶ Ε. Κούσης ἀποφαίνονται ὅπως ἡ πολιτεία δραστικῶς ἐπιβάλῃ σεβασμὸν εἰς τὸν νόμον διὰ προστίμων καὶ ποινῶν ἐξαναγκάζουσα τοὺς ὀλιγωροῦντας τῆς στοιχειώδους τῶν τέκνων αὐτῶν παιδεύσεως κερδαλεόφρονας ἢ ἀξέστους γονεῖς νὰ στέλλωσιν αὐτὰ εἰς τὸ σχολεῖον.

Τοιαῦτά εἰσι περίπου, παραλειπομένων τῶν ἐπουσιωδεστέρων, τὰ πρὸς θεραπείαν τῆς δημοτικῆς ἡμῶν παιδεύσεως προτεινόμενα μέτρα.

Δυσχερῶς μετακινεῖται κακὸν ἀπὸ ἡμίσεος αἰῶνος κείμενον, καὶ τὴν βαρεῖαν δύναμιν τῆς ἀδρανείας τῶν σωμάτων ἀποκτήσαν. Ἀλλ' ὅπως κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πίστις ὡς κόκκος συνάπεως ἤρκει νὰ μετατοπίσῃ ὄρη, οὕτω καὶ ζῆλος θερμουργὸς δύναται νὰ κινήσῃ, νὰ καταρρίψῃ καὶ μεταβάλῃ τὸ σαπρὸν οἰκοδόμημα τῆς δημοτικῆς ἡμῶν παιδεύσεως εἰς χρήσιμον, καὶ εὐεργετικὸν καὶ περικαλλὲς μαρμάρινον μέγαρον, ἀναπεπταμένον εἰς τὸν ἥλιον καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὴν ζωήν. Τινὰ τῶν προτεινομένων μέτρων ἐτέθησαν ἤδη εὐτυχῶς εἰς ἐφαρμογήν. Ἐν προσεχεῖ ἄρθρῳ θέλομεν ποιήσῃ τὸν λόγον περὶ αὐτῶν ὡς καὶ περὶ τῶν σπουδαιοτάτων ἔτι ὑπολειπομένων πρὸς ἐκτέλεσιν, ἄνευ τῶν ὁποίων ἀδύνατος ἡ πραγματικὴ ἀνύψωσις καὶ ἀνακαίνισις τῆς δημοτικῆς ἡμῶν παιδεύσεως.

Κ.

ΠΟΙΗΣΙΣ ΚΑΙ ΥΠΑΛΛΗΛΙΑ

Ποίησις καὶ ὑπαλληλία!... Εἶνε ποτὲ δυνατὸν νὰ εὑρεθῶσιν ἐν ἁρμονίᾳ αἱ δύο αὗται ἰδιότητες; Ἔχομεν πολλὰ ὀνόματα ποιητῶν χρηματισάντων ἐν δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ, ἀλλ' οἱ βιογράφοι αὐτῶν συνήθως διὰ μιᾶς μόνον λέξεως, ἢ καὶ ἁπλῆς χρονολογίας, ἀναφέρουσι τὴν περίοδον ταύτην τοῦ βίου των. Τὸ κενὸν τοῦτο ἐπιχειρῶ νὰ συμπληρώσω ἐνταῦθα ἀναφέρων ἓν παράδειγμα, ἄξιον πολλοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ τοῦ Ἀλφρέδου Μυσσέ.

Ὁ ἔνδοξος ποιητὴς διωρίσθη τῷ 1838 ἔφορος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν τῆς Γαλλίας. Ὁ ἐτήσιος αὐτοῦ μισθὸς ἦτο 3,000 φράγκα.

Πάντες οἱ ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἐφιλοτιμοῦντο τίς νὰ φανῇ φιλοφρονητικώτερος πρὸς τὸν νέον συνάδελφον.

Ὁ ὑπουργός, κόμης Μονταλιβέ, ἀνεκοίνωσεν αὐτῷ τὸν διορισμόν του διὰ τῶν ἑπομένων:

«Εὐτυχῆ λογίζω ἐμαυτόν, Κύριε, ὅτι ἡ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν πρόσληψις ὑπαλλήλου ὡς ὑμᾶς μοὶ παρέχει τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἀναθέσω εἰς τὴν ἐπιμέλειάν σας καθήκοντα, τὰ ὁποῖα θέλουσι σᾶς ἐπιτρέψει νὰ ἐπιδοθῆτε εἰς ἐργασίας συμφώνους πρὸς τὰς ὀρέξεις καὶ τὰς μελέτας ὑμῶν. Ὁ κ. γενικὸς γραμματεὺς εἶνε ἐντεταλμένος νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ἐγκαταστάσεώς σας εὐθὺς *ὡς θὰ δυνηθῆτε* νὰ ἀναλάβητε τὰ καθήκοντά σας.»

Θὰ δυνηθῇ ἄρα γέ ποτε ν' ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντά του ὁ ψάλτης τοῦ *Ῥολλᾶ*;

Τοιαύτην διάθεσιν ἐξεδήλωσε τοὐλάχιστον ἅπαξ γράψας ἐπιστολὴν πρὸς τὸν γενικὸν γραμματέα καὶ ἐρωτῶν αὐτὸν εἰς τί συνίστατο ἡ ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν ἀνέθεσαν εἰς αὐτόν.

— Τί νὰ ἀπαντήσω εἰς τὸν κ. Μυσσέ; ἠρώτησεν ὁ γενικὸς γραμματεὺς τὸν τμηματάρχην, εἰς οὗτινος τὴν δικαιοδοσίαν ὑπήγετο ἡ βιβλιοθήκη.

— Γράψατέ τῳ, ἀπεκρίθη οὗτος, ὅτι ἡ βιβλιοθήκη ὑπάγεται εἰς τὸ τμῆμα τῶν καλῶν τεχνῶν, καὶ ὅτι ὀφείλει νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν τμηματάρχην τοῦ τμήματος ἐκείνου, ὅστις θὰ τὸν δεχθῇ λίαν εὐχαρίστως, πρόθυμος νὰ τῷ παράσχῃ πᾶσαν εὐκολίαν εἰς διεξαγωγὴν τῆς ὑπηρεσίας του. Προσθέσατε δὲ ὅτι ἀναγκαῖον εἶνε νὰ τὸν ἴδω καὶ ἐγὼ ταχέως, διότι πρόκειται λίαν προσεχῶς νὰ γείνῃ ἡ μεταφορὰ τῆς βιβλιοθήκης εἰς ἄλλο μέρος τοῦ ὑπουργείου.

Κατὰ τὸ πνεῦμα λοιπὸν τοῦτο συνετάχθησαν αἱ ὁδηγίαι αἱ ἀπευθυνθεῖσαι τῷ Μυσσέ, ὅπως ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντά του.

Ὡς βλέπει πᾶς τις, δὲν ἐπρόκειτο περὶ θέσεως ἀργομισθίας, ὁ δὲ νέος ὑπάλληλος, ἅμα ἐγκαθιστάμενος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, ὤφειλε νὰ φροντίσῃ περὶ μεταφορᾶς ὁλοκλήρου βιβλιοθήκης, ἥτις δὲν περιεῖχεν ὀλιγωτέρους τῶν 30,000 τόμων.

Ὁ φόβος τοσοῦτον ἐπιπόνου ἐργασίας ἐκυρίευσε, φαίνεται, τὸ πνεῦμα τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ. Εἶχον παρέλθει πέντε μῆνες ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ του, καὶ ἀκόμη δὲν εἶχε φανῇ εἰς τὸ ὑπουργεῖον.

Ἔγραψαν λοιπὸν πρὸς αὐτὸν ἐκ τοῦ ὑπουργείου:

«Εἶνε κατεπείγουσα ἀνάγκη νὰ μετακομισθῇ ἡ βιβλιοθήκη εἰς τὸ μέρος ὅπερ ὡρίσθη δι' αὐτήν. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ σᾶς ἀνακοινώσωμεν, διότι εἰς ὑμᾶς ἀνήκει νὰ ὁρίσητε τὴν κατάλληλον τοποθέτησιν τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς βιβλιοθήκης, τῆς ὁποίας ἔφορος διατελεῖτε.

Εὐκταῖον δὲ εἶνε ἵνα ἀνυπερθέτως ἐνασχοληθῆτε εἰς τὸ ἔργον τοῦτο.»

Ἡ πρόσκλησις αὕτη δὲν ἔχει πλέον τὸν φιλόφρονα ἐκεῖνον τύπον τῶν προηγουμένων ἐπιστολῶν· τὸ ξηρὸν αὐτῆς ὕφος δεικνύει ἀποχρώντως ὅτι ἐν τῷ ὑπουργείῳ δὲν ἦσαν παραπολὺ εὐχαριστημένοι ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ ὑπερόπτου συγγραφέως.

Ἐν τούτοις καὶ ἡ πρόσκλησις αὕτη εἰς οὐδὲν ἀπέληξεν ἀποτέλεσμα.

Ἡ βιβλιοθήκη μετεκομίσθη λοιπὸν ἄνευ τῆς συμπράξεως τοῦ ἐφόρου αὐτῆς, καὶ ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος ἐξαπέστελλεν εἰς τοὺς ποιητὰς τῶν ὀχθῶν τοῦ Σπρέα τὴν ὑπερήφανον καὶ πατριωτικὴν ἀπάντησίν του: «*Σᾶς τὸν ἐπήραμεν ἡμεῖς, τὸν Γερμανικόν σας Ῥῆνον*...»

Ἂς τὸ εἴπωμεν μεταξύ μας: δὲν ἔπραξε καλλίτερον παρὰ νὰ φροντίζῃ περὶ μεταφορᾶς τῶν βιβλίων;

Ἤξευρε λοιπὸν καλὰ τί ἔγραφεν ὁ κόμης Μονταλιβέ, ὅταν τῷ ἐγνωστοποίει ὅτι θὰ ἐλαμβάνετο φροντὶς περὶ τῆς ἐγκαταστάσεώς του, «εὐθὺς *ὡς θὰ ἠδύνατο* νὰ ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντά του».

Ὁ Ἀλφρέδος Μυσσέ, ὅστις, καὶ αὐτός, ἤξευρε νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὸ νόημα τῶν γραφομένων, δὲν εἰμπόρεσε νὰ κρατήσῃ εἰς τὴν μνήμην του ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ὑπουργοῦ παρὰ τὴν ἐλαστικὴν ἐκείνην περικοπήν, καὶ συνεφώνησε μεθ' ἑαυτοῦ ὅτι ποτὲ *δὲν θὰ ἠδύνατο* νὰ ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντά του.

Τόσῳ δὲ μᾶλλον ἐκρατύνετο ἡ τοιαύτη ἰδέα του τοῦ νὰ μὴ μεταβῇ ποτὲ εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ὅσῳ εἰς τὴν ἀρχὴν ἑκάστου μηνὸς ἐλάμβανε τακτικὰ κατ' οἶκον τὸν μισθόν του, πεμπόμενον αὐτῷ μετ' ἀκριβείας ἀναλλοιώτου ὑπὸ νέου τινὸς καὶ ὑποχρεωτικοῦ ὑπαλλήλου, ἑνὸς τῶν ἀγνώστων θαυμαστῶν του, τοῦ κ. Β**

Ἡ τοιαύτη φιλοφροσύνη, ἐπὶ μακρὸν διαρκέσασα, ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ λησμονηθῇ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ.

Ἡμέραν τινὰ ὁ Ἀλφρέδος Μυσσὲ διερχόμενος τὴν ὁδὸν Γρενέλλης παρατηρεῖ ὑπεράνω τῆς θύρας μεγάλου κτιρίου τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην: *Ὑπουργεῖον Ἐσωτερικῶν*.

Σταματᾷ καὶ μένει σκεπτόμενος ἐπὶ στιγμήν. «Μπᾶ! λέγει καθ' ἑαυτόν, ἂς ἀναβῶ, τοὐλάχιστον διὰ νὰ εὐχαριστήσω τὸν ἀξιόλογον συνάδελφον, ὁ ὁποῖος φροντίζει νὰ μοῦ στέλλῃ τακτικὰ τὸν μισθόν μου.»

Ἀναβαίνει τὴν κλίμακα. Μετὰ δέ τινα στιγμὴν εὑρίσκεται ἐνώπιον τοῦ κ. Β**, ὅστις κατ' ἀρχὰς δὲν δύναται νὰ πιστεύσῃ τοὺς ὀφθαλμούς του, μετὰ μικρὸν δὲ συνελθὼν ἐκ τῆς ἐκπλήξεως δεξιοῦται αὐτὸν μετὰ τοῦ σεβασμοῦ, ὃν τῷ ἐνέπνεεν ὁ μέγας ποιητής.

Ὁ Μυσσὲ σφίγγει λίαν συμπαθῶς τὴν χεῖρά του, καὶ τῷ ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνην του διὰ λίαν φιλοφρονητικῶν λόγων. Ἀνελογίζετο ἄλλως ὅτι θὰ εἶχεν ἀνάγκην καὶ εἰς τὸ μέλλον τῶν φιλικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ὑπαλλήλου. Μετὰ τοῦτο ἀποχαιρετᾷ τὸν κ. Β** ἕτοιμος νὰ ἀναχωρήσῃ. Ἤδη εἶχεν ἡμιανοίξει τὴν θύραν.

— Ἀλλά, λέγει στρεφόμενος, ἀφοῦ εὑρίσκομαι ἐδῶ, δὲν θὰ ἐθεωρεῖτο ἄρά γε ὑπερβολικὴ ἀπαίτησις ἐκ μέρους μου, ἐὰν σᾶς παρεκάλουν νὰ μοὶ δείξητε τὴν βιβλιοθήκην ΜΟΥ;

Τὸ *μοῦ* ἐκεῖνο ἐτόνισε περισσότερον συνοδεύων τὸν λόγον του καὶ δι' ἐκφραστικοῦ μειδιάματος.

Ὁ κ. Β** ἐμειδίασε καὶ αὐτός, προθυμότατα δὲ προσηνέχθη νὰ πληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἐνδόξου συναδέλφου του.

Ἡ βιβλιοθήκη ἦτο εἰς τὸ τελευταῖον πάτωμα.

Ἅμα εἰσαχθεὶς ἐκεῖ ὁ Μυσσὲ ῥίπτει βλέμμα περίεργον ἐπὶ τῆς βιβλιοθήκης του. Καὶ μένει ἔκπληκτος βλέπων αὐτὴν τόσον σπουδαίαν καὶ

πλουσιωτάτην εἰς βιβλία σπάνια καὶ πολύτιμα.

— Κύτταξε, κύτταξε! ἀναφωνεῖ διερχόμενος καὶ ἐξετάζων περιέργως τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο μέρος, ἐγὼ δὲν ὑπώπτευα ποτὲ ὅλα ταῦτα. Ἠξεύρετε, κύριε B**, ὅτι ἡ βιβλιοθήκη αὐτὴ εἶνε ἀληθῶς σπουδαία; . . . . Ἄ! μὰ θὰ ἐπανέλθω καὶ ἄλλοτε.

Οὐδέποτε ἐξαναπάτησε.

Τῷ 1848 διάταγμα φέρον τὴν ὑπογραφὴν Λεδροῦ-Ῥολλὲν ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ἀστειότητα ἐκείνην.

Μετάφρασις. Μ'

ΑΝΕΚΔΟΤΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΛΤΑΙΡΟΥ

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἡ Γαλλία ἑώρταζε ἐφέτος τὴν μεγάλην αὐτῆς ἐθνικὴν ἑορτήν, τὴν 14 Ἰουλίου, ἀπεκαλύπτετο ἐν Παρισίοις ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ πλήθους καὶ τοὺς πανηγυρικοὺς τῶν ῥητόρων ὁ ἀνδριὰς τοῦ Βολταίρου, ἑκατὸν ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἡ προσοχὴ τοῦ κοινοῦ ἰδιαιτέρως ἐστράφη αὖθις περὶ τὸν μέγαν φιλόσοφον, περὶ τοῦ βίου τοῦ ὁποίου ἀποσπῶμεν περιέργους τινὰς λεπτομερείας ἐκ βιβλίου πρό τινος ἐκδοθέντος καὶ περιγράφοντος τὸν ἰδιωτικὸν βίον τοῦ Βολταίρου.

Ἀφοῦ ἀνεχώρησεν ἐκ Γαλλίας, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου Φρειδερίκου ὅπως διαμείνῃ παρ' αὐτῷ, ὁ Βολταῖρος ἐγκατέλιπε μετά τινα ἔτη τὸ Βερολῖνον καὶ κατῴκησεν ὁριστικῶς εἰς Δελίς καὶ Φερνέ. Μεγαλοπρεπῶς ἐκεῖ ἐγκαθιδρυθεὶς ἦγε πολυτελῆ ζωήν, στερεῖται δὲ ὑποστάσεως ὁ λόγος περὶ τῆς φιλαργυρίας, τὴν ὁποίαν πολλάκις τῷ προσῆψαν. Ἐὰν ἱκανῶς διεχειρίζετο τὰ κεφάλαιά του, ἀφ' ἑτέρου ἀφειδῶς ἐδαπάνα ταῦτα, καὶ οὐχὶ σπανίως ἔδειξεν ἐλευθεριότητα ἀνωτέραν τῆς περιουσίας του.

Ἐν Δελὶς διετήρει ὁλόκληρον μέγαρον. Εἶχεν ἓξ ἵππους, τέσσαρας ἁμάξας, δύο ἀκολούθους, μάγειρον Γάλλον, ὑπηρέτην καὶ δύο γραμματεῖς. Αἱ ἱπποσκευαί του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν μᾶλλον εἰς τῶν φίλων του ἢ αὐτοῦ τὴν διάθεσιν, ἦσαν πλειότερον ἐπιδεικτικαὶ ἢ κομψαί. Ὅταν ἀπήρχετο εἰς Γενεύην, ἐπωχεῖτο πάντοτε τεθρίππου, θέαμα ἄγνωστον ἕως τότε εἰς τὴν αὐστηρῶς δημοκρατουμένην πόλιν· οὕτως ὁ ὄχλος συνέρρεεν ὅπως τὸν ἴδῃ παρελαύνοντα καὶ τὸν περιεκύκλου ὅπου ἐσταμάτα. Διηγοῦνται ὅτι ἡμέραν τινὰ βλέπων τοὺς περιέργους συνωστιζομένους πρὸ τῆς οἰκίας, καθ' ἣν στιγμὴν ἐξήρχετο αὐτῆς, ἀνέκραξε στεντορείως: «Τί χάσκετε τριγύρω μου; τί θέλετε; Μήπως θέλετε νὰ ἰδῆτε ἕνα σκελετόν; Ἰδού τον!» Καὶ ἀνεγείρας τὰ ἐνδύματά του, ἐπέδειξε τὸ κάτισχνον σῶμά του ἐν τῷ μέσῳ τῶν γελώντων καὶ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ πλήθους.

Ὁ Βολταῖρος ταχέως ἐμόρφωσε περὶ ἑαυτὸν κύκλον, οὗτινος ἦτο ἡ ψυχή. Ἡ μεγαλόδωρος φιλοξενία του, ἡ τράπεζά του ἀείποτε προσιτή, ἡ ἔξοχος αὐτοῦ φιλοφροσύνη ἐν τῇ μετὰ γυναικῶν ἀναστροφῇ, ἡ ζωηρότης τοῦ πνεύματός του, ἡ σπινθηροβόλος καὶ πάντοτε ποικίλλουσα συνδιαλεξίς του, τὸ ἕτοιμον τῶν ἀπαντήσεών του ἐξήσκουν ἐπὶ πάντων τῶν πλησιαζόντων αὐτὸν ἀκατανίκητον θέλγητρον.

Ὅταν ἐνεψυχοῦτο, τὸ πονηρὸν μειδίαμά του καὶ οἱ ὡς ἄνθρακες μαρμαίροντες ὀφθαλμοί του, ἐφώτιζον τὸ πρόσωπόν του. Θαυμασίως ἀναγινώσκων ἠγάπα νὰ γνωρίζῃ ὁ ἴδιος εἰς τοὺς εὐνοουμένους ξένους του τὰ νέα του ἔργα. Οὐδεὶς ὡς αὐτὸς ἀπήγγελλε τοσοῦτον φυσικῶς τοὺς κωμικοὺς στίχους, τοσοῦτον λεπτῶς καὶ χαριέντως. Ἐν τῷ κύκλῳ ἐκείνῳ ἕκαστος ἐστιχούργει, συνέθετεν, αὐτοσχεδίαζεν· ἀπὸ τῶν ποιημάτων μέχρι τῶν αἰνιγμάτων, ἕκαστος προσέφερε τὸν πνευματικὸν φόρον του.

Τὸ θέατρον ὑπῆρξε τὸ πάθος τῆς ζωῆς του· ἐξαιρέσει δὲ ἀδίκων τινῶν κρίσεων ἐναντίον τοῦ Κορνηλίου, καὶ παραδοξολογιῶν ἐναντίον τοῦ Σαίξπηρ, οὗτινος ὅμως αὐτὸς εἶχεν ἀποκαλύψει τὴν μεγαλοφυΐαν εἰς τὴν Γαλλίαν, αἱ περὶ θεάτρου συνδιαλέξεις του ἦσαν πλήρεις εὐφυῶν παρατηρήσεων.

Ἀκατάλληλον ὥραν ἐξέλεγεν ὁ τὴν πρωΐαν ἐπισκεπτόμενος τὸν Βολταῖρον, διότι δὲν ὑπέφερε νὰ τὸν διακόπτωσιν ἐν καιρῷ τῆς ἐργασίας του· τοῦτο μόνον ἤρκει ὅπως τὸν καταστήσῃ ἀδιάθετον. Δὲν εἶχεν ὡρισμένην τὴν ὥραν τοῦ φαγητοῦ, καὶ ὅταν ἡ πρωϊνή του ἐργασία παρετείνετο, οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸν διακόψῃ· ἔτρωγε δὲ ὅ,τι δήποτε εἰς ὁποιανδήποτε ὥραν.

Ἀπεριόριστος ἦτο ἡ ἀνησυχία του, καταγινομένου εἰς ἔργον τι. Μόλις τὸ ἤρχιζε καὶ ἤθελε νὰ τὸ ἴδῃ τελειωμένον· μόλις ἐτελείωνε καὶ ἀνυπομόνει νὰ τὸ ἴδῃ τυπωμένον. Πολλάκις ἔθετον ὑπὸ τὰ πιεστήρια βιβλία του ἡμιτελῆ. Ὅταν εἶχεν ὑγιὼς ὁ Βολταῖρος, ἔγραφεν ἰδιοχείρως· ἀλλ' ὅταν ἦτο ἀσθενής, ὑπηγόρευε μετ' ἀπιστεύτου εὐκολίας. Ἡ ἐργασία ἦτον ἀπαραίτητος εἰς τὸν βίον του, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀφιέρου εἰς ταύτην δώδεκα μέχρι δεκαέξ ὡρῶν καθ' ἑκάστην· καὶ καὶ κατὰ πᾶσαν νύκτα εἰργάζετο παρ' αὐτῷ εἷς γραμματεὺς ἐπὶ πολλὰς ὥρας.

Π'

Ἡ ἀγροικία εἶνε σιδηροῦν ῥόπαλον, ἡ εὐπροσηγορία χαλυβδίνη ἀσπίς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τὸ πρόβλημα τορπιλλῶν ἐνεργουσῶν ἐν τῷ ἀερίῳ διαστήματι εἶνε ἐξ ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ ὁριστικὴ λύσις δὲν ἐπετεύχθη ἔτι. Ἐν πολλαῖς χώραις, ἔνθα ἡ ἐπιστήμη ἀνθεῖ, ἀσχολοῦνται περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν Ἀγγλίᾳ ἐσχάτως ἐγένετο κατὰ πρώτην φορὰν λόγος περὶ αὐτοῦ ἐν δημοσίᾳ διαλέξει. Ὁ Ἄγγλος Gower, συνεταῖρος τοῦ Graham-Bell ἐν τῇ ἐφευρέσει τοῦ τηλεφώνου, ἀνεκοίνωσεν ἐν ταύτῃ σύστημα ἴδιον ἀερίνων τορπιλλῶν, συγχρόνως δὲ καὶ πρόσφατα πειράματα γενόμενα ὑπ' αὐτοῦ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ τῆς κυβερνήσεως τῶν ἀεροστάτων, καθ' ὅτι ἀμφότερα τὰ ζητήματα κρίνονται συναφῆ. Ὁ κ. Gower ἐπὶ μακρὸν ἀσχολούμενος περὶ τὰ ζητήματα ταῦτα, ἀνεζήτησε τρόπον δι' οὗ νὰ δύναται νὰ προστεθῇ νέα μέθοδος εἰς τὰς μέχρι τοῦδε ἐν χρήσει πολεμικὰς μεθόδους. Εἶνε δυνατὴ ἡ σπουδαία ἐπίθεσις ἐναντίον στρατῶν, φρουρίων καὶ ὁπλοστασίων ἀπὸ μέρους ὅλως νέου, ἤτοι ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς ἀτμοσφαίρας; Ὁ ἐφευρέτης οὗτος ἀποκρίνεται εἰς τὴν ἐρώτησιν ὑποσχόμενος νὰ μεταφέρῃ ἁπλῶς εἰς ἀνωτέρας σφαίρας τὸν τρόπον τοῦ διὰ τορπιλλῶν πολέμου ἐπ' εὐρυτέρας κλίμακος καὶ μετ' ἀποστάσεων ἀπείρως ἐκτεινομένων. Ἡ λέξις τορπίλλη δὲν ἐκφράζει ἀκριβῶς τὸ σύστημά του, ἐργασθέντος μᾶλλον πρὸς κατασκευὴν κανονοστοιχιῶν ἐναερίων.

Ἐννοεῖται ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς τελείας ἐπιτυχίας τῶν πηδαλιουχουμένων ἀεροστάτων. Ἂν δυνάμεθα νὰ διαθέσωμεν ἀριθμόν τινα πηδαλιούχων ἀεροπόρων, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐφοδιασθῶσι ταῦτα διὰ πολεμεφοδίων, ἅτινα ὑπ' ἐλάχιστον βάρος ἤθελον περιέχει καταπληκτικὴν ἐκρηκτικὴν ἰσχύν. Τοιαῦτα, κατὰ τὸν ἄγγλον ἐφευρέτην, εἶνε σφαῖραι ἐκ βαμβακοπυρίτιδος. Ῥίπτοντες ἀπὸ μεγάλου ὕψους μίαν τῶν νέων αὐτῶν σφαιρῶν ἐπιτυγχάνομεν τρομερὰ ἀποτελέσματα.

Εἷς τῶν μᾶλλον διαπρεπῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ, ὁ ναύαρχος σὶρ Γεώργιος Ἕλλιοτ, ἐξέδωκεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἱ ναυμαχίαι τοῦ μέλλοντος» περίεργον βιβλίον, κυρίως διὰ τὴν ἐλευθερίαν, μεθ' ἧς ἀποφαίνεται περὶ τῶν λεπτοτέρων ζητημάτων τῆς ναυτικῆς ὀργανώσεως καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀντικειμένων, ἅτινα ἐρευνᾷ. Κατὰ τὸν συγγραφέα, ἡ τέχνη τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου διέρχεται ἤδη περίοδον μεταβάσεως, ἥτις δύναται ἴσως νὰ εἶνε κινδυνώδης, προκαλοῦσα τὴν παραδοχὴν τοῦ κακοῦ ἀφοῦ τὰ σπουδαιότερα ζητήματα δὲν ἐξηρευνήθησαν ἔτι πειραματικῶς. Ἡ νίκη ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ἐξηρτᾶτο ποτὲ ἐκ τοῦ τηλεβόλου· ἡ ἀπώλεια τῶν ἱστῶν καὶ αἱ ἀδαρίαι τοῦ σκάφους ἦσαν τὰ πρῶτα συμπτώματα ἥττης. Τοῦ λοιποῦ ἡ νίκη θέλει ἀποφασίζεσθαι ὄχι μόνον ὑπὸ τοῦ τηλεβόλου, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τορπίλλης, ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν σφαιρῶν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν τορπιλλοθετῶν, οἵτινες θέλουσιν ἀπαρτίζει οὐσιῶδες μέρος ἑκάστου στόλου, σπουδαίως ἐπενεργοῦντες ἐν τῇ μάχῃ.

Ἐν τῷ βοτανικῷ κήπῳ τῆς Διζὸν ὑπάρχει αἴγειρος κολοσσιαία. Τὸ ὕψος τοῦ δένδρου τούτου εἶνε 40 μέτρων. Ἡ περιφέρεια αὐτοῦ παρὰ τὸ ἔδαφος εἶνε 14 μέτρων, καὶ εἰς 5 μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους εἶνε 6 μέτρων καὶ ½. Ὁ ὄγκος αὐτῆς εἶνε 45 κυβικὰ μέτρα· πρὸ ἓξ ἐτῶν ὁ ὄγκος ἀνήρχετο εἰς 55 μέτρα, πρὸ τῆς πτώσεως ἑνὸς τῶν χονδροτέρων κλώνων. Κατὰ τὰς ἀκριβεστέρας ἱστορικὰς ἐρεύνας, αἵτινες ἐγένοντο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συγκρίσεως αὐτοῦ μετ' ἄλλων δένδρων ὁμοειδῶν, τῶν ὁποίων εἶνε γνωστὴ ἡ ἡλικία, εἶνε σχεδὸν βέβαιον ὅτι ἡ αἴγειρος τῆς Διζὸν ἔχει ἀρχαιότητα πέντε αἰώνων τοὐλάχιστον.

Πόσῳ φιλόφρων ἦτο πρὸς τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ ὁ ἀποθανὼν πρίγκηψ Φρειδερῖκος Κάρολος τῆς Πρωσσίας καὶ πόσον εὐθύμως συνδιελέγετο μετ' αὐτῶν δεικνύει τὸ ἑπόμενον ἀνέκδοτον. Ἐξελθών ποτε εἰς κυνήγιον μετὰ νεκροῦ τινος ὑπηρέτου παρετήρησεν, ἅμα θελήσας νὰ ἀνάψῃ τὸ ποῦρόν του, ὅτι ὁ ὑπηρέτης του δὲν ἐκάπνιζε. «— Διατί δὲν καπνίζεις; τὸν ἠρώτησεν ὁ πρίγκηψ.» «— Ὑψηλότατε, δὲν ἔχω τσιγάρον, τῷ ἀπήντησεν ὁ ὑπηρέτης. «— Ὁ σωστὸς κυνηγὸς πρέπει νὰ ἔχῃ πάντοτε τσιγάρα μαζῇ του, ἀπήντησεν ὁ πρίγκηψ, καὶ εἰσαγαγὼν τὴν χεῖρά του εἰς τὸ θυλάκιον, εἰς ὃ συνείθιζε νὰ ἔχῃ πάντοτε ἱκανὴν ποσότητα πούρων χυμένων, ἔδωσέ τινα εἰς τὸν ὑπηρέτην. Οὕτω δὲ ἐξηκολούθησαν βαδίζοντες ἀμφότεροι ὁμιλοῦντες περὶ ἄλλων πραγμάτων. Μετὰ ἡμίσειαν ὅμως ὥραν παρετήρησε πάλιν ὁ πρίγκηψ ὅτι ὁ συνοδός του ἔμενε πάλιν ἀργός, διὸ καὶ τὸν ἠρώτησε πάλιν διατί δὲν καπνίζει. «— Ὑψηλότατε, δὲν ἔχω τσιγάρα, τῷ ἀπήντησε καὶ πάλιν οὗτος. «— Μὰ ἐσύ, φίλε μου, τότε εἶσαι σωστὸ τζάκι, καπνίζεις σὰν καπνοδόχος, τῷ ἀπήντησεν ὁ πρίγκηψ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ἐκ νέου τσιγάρα.

Πρὸ μικροῦ ὁ δοὺξ τοῦ Μαρλβορούγ, ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ λόρδου Κούρσιλλ, ἐπεσκέφθη μετά τινος Κυρίας τὸ θερμοκήπιον περιφήμου ἀνθοκόμου. Εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων ἡ κυρία ἔρρηξε φωνὴν θαυμασμοῦ ἐπὶ τῇ θέᾳ ῥόδου ἐξαισίου τὸ χρῶμα καὶ τὸ μέγεθος. Ὁ ἱπποτικὸς δοὺξ δὲν ἐδίστασεν ἐπὶ στιγμὴν καὶ δρέψας ἰδίᾳ χειρὶ τὸ ῥόδον τὸ προσέφερεν εἰς τὴν χαρίεσσαν σύντροφόν του. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον ὁ ἀνθοκόμος ἐπέδωκεν αὐτῷ τὸν λογαριασμόν, ζητῶν διὰ τὸ ῥόδον 150 λίρας στερλίνας. Ὁ δοὺξ, καί περ βαθύπλουτος, ἠρνήθη νὰ πληρώσῃ, ἐνεκλήθη δ' εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐνώπιον τοῦ δικαστοῦ ὁ ἀνθοκόμος ἀπολογούμενος εἶπε· «Τὸ ῥόδον ἐκεῖνο ἦτον τὸ ὡραιότατον τῆς συλλογῆς μου. Τὸ ἐπέτυχα μετὰ δεκαετῆ πειράματα, ἦτον δὲ μοναδικὸν καὶ τίς οἶδεν ἂν θὰ ἐπιτύχω ἄλλοτε τὸ αὐτὸ χρῶμα.» Ὁ δικαστὴς εὗρε τὰ ἐπιχειρήματα ὀρθὰ καὶ κατεδίκασε τὸν δοῦκα, ὅστις ἀναχωρῶν ἀνεφώνησε· «Δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου κωλύετε τὴν πρὸς τὸ ὡραῖον φῦλον ἀδροφροσύνην».

Ἐν τῇ κομητείᾳ Churchill τῆς ἐπικρατείας Νεβάδα ὑπάρχει τὸ μοναδικὸν φαινόμενον ὄρους κινουμένου. Τὸ ὄρος τοῦτο εἶνε ἐσχηματισμένον ἐκ τε-

ραστίου ἀμμώδους ὄγκου, τὸν ὁποῖον οἱ ἄνεμοι ἐπισωρεύσαντες τηροῦσιν ἐν διηνεκεῖ κινήσει, δίκην ἀπειρομεγέθους πάγου χωροῦντος ἀπαύστως ὑπεράνω τῶν κοιλάδων διὰ μέσου τῶν στενῶν κλεισωρειῶν. Οἱ κόκκοι τῆς ἄμμου τριβόμενοι πρὸς ἀλλήλους ἀναδίδουσιν ἀσθενῆ τινα ἦχον, ἀνάλογον πρὸς τὸν καθ' ἑκάστην πρωΐαν ἀκουόμενον, ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου, πέριξ τῆς Αἰγυπτίας σφιγγὸς καὶ γεννήσαντα τὸν θρύλον ὅτι τὸ λίθινον ἄγαλμα χαιρετίζει δι' ἄσματος τὸ ἄστρον τῆς ἡμέρας. Τὸ κινούμενον ὄρος τοῦ Churchill παρουσιάζει ἰδιαιτέραν ἔτι ὄψιν. Ἐν ᾧ αἱ πλευραὶ αὐτοῦ εἶνε συμμετρικῶς μεμορφωμέναι εἰς πτυχὰς ἐπιτεθειμένας ἀλλήλαις ὡς ἀποκρυσταλλωμένα κύματα, δὲν σχηματίζει κῶνον ἐν τῇ κορυφῇ, ἀλλ' ἀντὶ νὰ καταλήγῃ ὡς ὀξύ, παρουσιάζει ἐν τῇ κορυφῇ μεγάλην ὀπὴν κοιλανθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀνέμων. Ὅστις εἶνε ἀρκετὰ παράτολμος, ὅπως, ἀναρριχηθεὶς ἐπὶ τῶν κλιτύων, προσεγγίσῃ τὴν ὀπὴν ταύτην, διακινδυνεύει τὴν ζωήν του, καθ' ὅτι ἡ ὀλίγον στερεὰ ἄμμος ὑποχωρεῖ ὑπὸ τοὺς πόδας, καὶ ὅσῳ προσπαθεῖ ν' ἀποσυρθῇ τοσούτῳ βυθίζεται, πνιγόμενος ἐν τέλει ἐντὸς τῆς ἄμμου. Οἱ ἰνδοὶ μνημονεύουσι πλείστους ἐκ τῆς φυλῆς αὐτῶν ἀπολεσθέντας οὕτω, χωρὶς οὐδέποτε τὰ σώματά των νὰ ἀνευρεθῶσι.

Ἀναμφισβήτητοι εἶνε αἱ σπουδαῖαι ὑπηρεσίαι, τὰς ὁποίας δύνανται νὰ παράσχωσιν εἰς τὴν τοπογραφίαν καὶ γεωγραφίαν αἱ τοῦ ἐδάφους φωτογραφήσεις ἐξ ἀεροστάτου ἀπὸ διαφόρου ὕψους. Τὸ σφόδρα ἐνδιαφέρον τὴν ἐπιστήμην ζήτημα τοῦτο δὲν ἐλύθη μέχρι τοῦδε πάντη ἐπαρκῶς, εἰ καὶ πολυάριθμα πειράματα πρὸς τοῦτο ἐγένοντο. Ἐν τούτοις ἱκανός τις ἐπιχειρηματίας Ἄγγλος, ὁ C-B Shadbolt, ἦχθη ἐν Λονδίνῳ εἰς ἀξιόλογα ἀποτελέσματα, ἅτινα σχεδὸν οὐδὲν κενὸν καταλείπουσι. Δύο φωτογραφίαι, αἵτινες ἐγένοντο ὑπ' αὐτοῦ, ἡ μὲν ἀπὸ ὕψους 600 μέτρων, ἡ δὲ ἀπὸ ὕψους 900 εἶνε ἀρκούντως καθαραὶ ὅπως διακρίνῃ τις καλῶς τὰς λεπτομερείας τοῦ ἐδάφους καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῦ οἰκοδομάς. Ἐπίσης ἕτερα πειράματα ἀεροπόρου φωτογραφίας ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ γάλλου ἀεροναύτου Γάστωνος Τισσανδιὲ κατά τινα τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἀνυψώσεων, αἵτινες πληρέστατα ἐπέτυχον. Μία τῶν ἐξαχθεισῶν φωτογραφικῶν πλακῶν 605 μέτρα ὑπεράνω τῶν Παρισίων ἀπετύπου καθαρώτατα τὰ ἀντικείμενα. Κατὰ τὴν ἐν λόγῳ ἀνάβασιν διάφορα πειράματα ἐγένοντο, φωτογραφήσεις διαφόρων μερῶν τῶν Παρισίων καὶ τῶν περιχώρων ἀπὸ ὕψους χωρήσαντος μέχρι 1100 μέτρων. Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν φωτογραφιῶν τοῦ ἐδάφους ἀπόπειρα ἐγένετο φωτογραφήσεως τῶν ἐπὶ τῆς ἀτμοσφαίρας ἐκτεινομένων νεφῶν, ἀλλ' ὑπῆρξεν αὕτη ὀλιγώτερον ἐπιτυχής.

Τὰ πειράματα τοῦ Γάστωνος Τισσανδιὲ κατέδειξαν ὅτι καὶ ἐν ἀεροστάτῳ δύνανται νὰ παρασχεθῶσι φωτογραφήματα ἐπίσης ὡραῖα καὶ ζωηρὰ ὡς τὰ κάλλιστα τῶν ἐπὶ γῆς παραγομένων. Χάρις εἰς τὰς τελευταίας προόδους τῆς φωτογραφικῆς τέχνης, ἡ ἀεροπόρος φωτογραφία ἔχει εὐρὺ τὸ μέλλον πρὸ ἑαυτῆς. Θὰ δυνηθῇ βαθμηδὸν νὰ παράσχῃ θαυμάσια σχεδιογραφήματα ὑπερβαίνοντα κατὰ τὴν ἀκρίβειαν, τὴν λεπτότητα καὶ τὴν σαφήνειαν τὰ τελειότατα ἔργα ἐκ τῶν τοιούτων, καὶ σπουδαίας βοηθείας νὰ προσενέγκῃ ἐν καιρῷ πολέμου διὰ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν φρουρίων καὶ τῶν ἐχθρικῶν ἐργασιῶν. Εἰς ὕψος 600 μέτρων τὸ ἀεροστατον δὲν φθάνουσιν αἱ σφαῖραι, δύναται δ' ἐν αὐτῷ ὁ φωτογράφος νὰ ἐργασθῇ ἐπίσης ἀσφαλῶς ὡς ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ του. Ὡσαύτως ἡ ἐν ἀεροπόρῳ φωτογραφία θέλει παράσχει πολύτιμον ἀρωγὴν εἰς τὴν φωτογραφίαν, παρέχουσα τὰ ἀπεικονίσματα τῶν ἀπροσίτων διὰ ξηρᾶς τόπων, ὑπεράνω τῶν ὁποίων θὰ δύναταί τις νὰ διέλθῃ ἐν ἀεροστάτῳ.

Σελίς τις ἐκ τοῦ ἡμερολογίου τοῦ νεαροῦ συζύγου κ. Κ. Δ. φέρει τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν «Βαρομετρικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἡμίσεός μου». Αἱ μετεωρολογικαὶ δὲ αὗται παρατηρήσεις ἔχουσιν ὡς ἑξῆς·

Δευτέρα. Νέφη πυκνά. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀόρατος.

Τρίτη. Συννεφιὰ καὶ ψύχρα, καιρὸς λίαν δυσάρεστος.

Τετάρτη. Ψῦχος κάτω τοῦ μηδενός. Ἡ ψυχρότης ἄρχεται νὰ γίνεται δριμυτάτη.

Πέμπτη. Οὐρανὸς νεφελώδης. Ὁ ἥλιος ἀνέτειλεν ἐρυθρότατος. Ὅλα τὰ σημεῖα ὑποδεικνύουσι θύελλαν.

Παρασκευή. Τὴν πρωΐαν θύελλα μετὰ βροντῶν τρομακτική. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ἄρχεται νὰ αἰθριᾷ καταφανῶς.

Σάββατον. Ἥλιος λαμπρός, ἄρχεται χλιαρότης καιροῦ. Πρὸς τὸ ἑσπέρας πίπτει χάλαζα λογαριασμῶν.

Κυριακή. Πρωΐ πρωΐ ἐλαφρὸς ἐμβάτης, κατὰ τὸ δεῖπνον καιρὸς διαυγέστατος καὶ αἴθριος, τὸ ἑσπέρας μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τοῦ θεάτρου θύελλα καὶ σεισμὸς τρομερός.

Δευτέρα. Νέφη πυκνὰ καὶ οὕτω καθεξῆς, ὅπως καὶ αἱ προηγούμεναι ἡμέραι.

Ὁ γέρω-Στάμος, εἷς τῶν πλουσίων κατοίκων τῆς Πλάκας, ἀπέθανεν ἀφήσας ἱκανὴν περιουσίαν. Ὁ ἀνεψιός του Κωστάκης, φανταθεὶς ὅτι εἶνε κληρονόμος, παρουσιάζεται εἰς τὸν συμβολαιογράφον, νομίζει δὲ καλὸν πρὶν ἀρχίσῃ συνομιλίαν περὶ τῆς κληρονομίας νὰ παραδοθῇ εἰς ζωηροτάτας ἐκδηλώσεις θλίψεως. Ὁ συμβολαιογράφος τὸν ἀφίνει νὰ ὀδύρεται καὶ μετὰ ταῦτα τῷ λέγει ἡσύχως.

— Γνωρίζεις ὅτι δὲν κληρονομεῖς ἀπὸ τὸν θεῖόν σου;

— Πῶς; ἀναφωνεῖ ὁ ἀνεψιός, ἀλλάσσων παρευθὺς ὕφος, δὲν κληρονομῶ; ἀλλὰ τότε τί μ' ἀφίνεις τόσην ὥραν νὰ θρηνῶ ὡς βλάξ;

Πρὸ τῆς θύρας νεκροταφείου:

— Ἔλα, φίλε μου, θάρρος· τί κάνεις ἔτσι; τὰ δάκρυά σου δὲν θ' ἀναστήσουν τὴν καϋμένην τὴν γυναῖκά σου.

— Τί τὰ θέλεις; ἐγὼ μὲ τὸ παραμικρὸν κλαίω.

Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ἀνδρέου Κορομηλᾶ» καὶ «Κοραῆ» ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ 1885 — 100.